

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**COVID-19'UN EKONOMİK ETKİLERİ: GELİŞMİŞ VE
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Cansu ÖZGE

Danışman
Doç. Dr. Ebru TOPCU

Nevşehir
Temmuz, 2023

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**COVID-19'UN EKONOMİK ETKİLERİ: GELİŞMİŞ VE
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Cansu ÖZGE

Danışman
Doç. Dr. Ebru TOPCU

Nevşehir
Temmuz, 2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Cansu ÖZGE

TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK

“COVID-19’un Ekonomik Etkileri: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir İnceleme” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Cansu ÖZGE

Danışman

Doç. Dr. Ebru TOPCU

İktisat Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Ebru TOPCU danışmanlığında Cansu ÖZGE tarafından hazırlanan “COVID-19’un Ekonomik Etkileri: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir İnceleme” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

10/07/2023

JÜRİ

İMZA

Danışman : Doç. Dr. Ebru TOPCU

Üye : Doç. Dr. Nazife ÖZGE BEŞER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Aysun ÖZEN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun/....../..... tarih ve sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

....../....../.....

Dr. Öğr. Üyesi Volkan Recai ÇETİN
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalıőmamda bana yol gösteren, destek ve emeklerini esirgemeyen, tezin oluőumundan tamamlanmasına kadar geçen süreçte değerli fikirleri ile bana ıőık tutan ve her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyacağım tez danıőmanım Doç Dr. Ebru TOPCU' ya sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca beni destekleyen ve her koőulda yanımda varlığını hissettiğim annem babam ve kardeőime, bu süreçte bana karşı gösterdikleri sabır ve sevgi için teşekkür ederim.

Arkadaőlarım, Ali ACAR, Halise BABALI'YA tez çalışması sürecimde gerekli kaynaklara eriőmemi sağlayarak bana verdikleri fikirler ile daha farklı pencerelerden bakmama yardımcı oldukları ve beni yalnız bırakmadıkları için teşekkür ederim.

COVID-19'UN EKONOMİK ETKİLERİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Cansu ÖZGE

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı,

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2023

Danışman: Doç. Dr. Ebru TOPCU

ÖZET

Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve diğer ülkelere yayılarak küresel bir sağlık probleminde dönüşen COVID-19 Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi olarak adlandırılmıştır. COVID-19'un giderek yayılması ülkeleri bazı tedbirler almaya itmiştir. COVID-19'un yayılmasını önlemeye yönelik bu tedbirler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerinde çeşitli etkilere yol açmıştır. Bu bağlamda temel çalışmanın amacı, COVID-19'un ekonomik etkilerini gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bağlamında incelemektir. Çalışmada öncelikle seçilmiş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde COVID-19 döneminde işsizlik, enflasyon, ekonomik büyüme ve dış ticarete yaşanan gelişmeler tablosal verilerle sunulmuştur. Daha sonra 7 gelişmiş ve 5 gelişmekte olan ülkede COVID-19'un ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Ocak 2020-Aralık 2021 dönemine ilişkin verilerle FMOLS yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular, COVID-19 ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Gelişmiş Ülkeler, Gelişmekte Olan Ülkeler, Ekonomik Büyüme

ECONOMIC EFFECTS OF COVID-19: A REVIEW ON DEVELOPED AND DEVELOPING COUNTRIES

Cansu ÖZGE

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Economy, M.A., July 2023

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ebru TOPCU

ABSTRACT

COVID-19, which started in Wuhan, China and spread to other countries and turned into a global health problem, was named a pandemic by the World Health Organization (WHO). The gradual spread of COVID-19 has pushed countries to take some measures. These measures to prevent the spread of COVID-19 have had various effects on the economies of both developed and developing countries. In this context, the main aim of this study is to examine the economic effects of COVID-19 in the context of developed and developing countries. In the study, firstly, the developments in unemployment, inflation, economic growth and foreign trade in selected developed and developing countries during the COVID-19 period are presented with tabular data. Then, the effect of COVID-19 on economic growth in 7 developed and 5 developing countries was examined by FMOLS method with data for the period January 2020-December 2021. The findings revealed that there is a negative relationship between COVID-19 and economic growth.

Keywords : COVID-19, Developed Countries, Developing Countries, Economic Growth

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

COVID-19 VE COVID-19'UN EKONOMİK ETKİLERİ

1.1. COVID-19'un Ortaya Çıkışı, Seyri ve Özellikleri	4
1.2. COVID-19'un Ekonomik Etkileri	6

İKİNCİ BÖLÜM

COVID-19'UN EKONOMİK GÖSTERGELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

2.1. COVID-19'un Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri.....	16
2.1.1. COVID-19 Döneminde Ekonomik Büyüme	16
2.1.2. COVID-19 Döneminde İşsizlik	21
2.1.3. COVID-19 Döneminde Dış Ticaret.....	26
2.1.4. COVID-19 Döneminde Enflasyon	32

COVID-19'UN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: AMPİRİK ÇERÇEVE

3.1. Literatür Taraması	38
3.2. Çalışmanın Kısıtları.....	42

3.3. Model ve Veri Seti	42
3.4. Metodoloji ve Bulgular	43
3.4.1 Birim Kök Analizi	43
3.4.2. Panel Eşbütünleşme Testi.....	44
3.4.3. Panel Regresyon Analizi	45
KAYNAKÇA	49
ÖZGEÇMİŞ.....	56

KISALTMALAR VE SİMGELER

CRSP: Congressional Research Service Report

GDP: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

ty: Tarih yok

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

WB: World Bank

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Reel GDP (Bir Önceki Döneme Göre Yüzde Değişim)-Gelişmiş Ülkeler	17
Tablo 2.2. Reel GDP (Bir Önceki Döneme Göre Yüzde Değişim)-Gelişmekte Olan Ülkeler.....	19
Tablo 2.3. İşsizlik Oranları (Gelişmiş Ülkeler)	22
Tablo 2.4. İşsizlik Oranları (Gelişmekte Olan Ülkeler)	25
Tablo 2.5. İhracat ve İthalat Oranları (Gelişmiş Ülkeler)	27
Tablo 2.6. İhracat ve İthalat Oranları (Gelişmekte Olan Ülkeler).....	30
Tablo 2.7. Enflasyon Oranları (Gelişmiş Ülkeler)	32
Tablo 2.8. Enflasyon Oranları (Gelişmekte Olan Ülkeler).....	35
Tablo 3.1. Değişkenler ve Veri Kaynağı	43
Tablo 3.2. Maddala ve Wu Panel Birim Kök Testi Sonuçları.....	44
Tablo 3.3. Pedroni Eşbütünleşme Testi Sonuçları	45
Tablo 3.4. FMOLS Tahmincisi Sonuçları	46

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Dünya’da COVID-19 Toplam Vaka ve Ölüm Sayıları5

GİRİŞ

Çin'in Hubei Eyaleti Wuhan Şehri Aralık 2019'da sakinlerini etkileyen yeni bir enfeksiyon bildirmiştir. Bu yeni koronavirüs Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından COVID-19 olarak adlandırılmıştır. WHO, Ocak 2020'de COVID-19'u küresel acil sağlık durumu olarak ilan etmiş ve 11 Mart'ta viral salgının resmi olarak bir pandemi olduğunu duyurmuştur. COVID-19, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en büyük krizlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca yüzyılın en büyük küresel sağlık felaketi olarak kabul edilmektedir. COVID-19 dünya çapında hızla yayılarak küresel sağlık, ekonomik ve sosyal zorlukların yaşanmasına neden olmuştur (Qiu vd, 2020; Naseer vd, 2023; CRSP, 2021).

Hükümetler tarafından virüsün yayılmasını önlemek için maske kullanımı, uzaktan yürütülen faaliyetlere geçiş, belirli işletmelerin (alışveriş merkezleri, restoranlar, eğlence tesisleri) geçici olarak kapatılması, halka açık toplantılara ilişkin kısıtlamalar, temas takibi tedbirlerinin uygulanması da dahil olmak üzere sosyal mesafe gerekliliklerine bağlı olarak farklı halk sağlığı stratejileri uygulamaya konulmuştur (Moosavi, Fathollahi-Fard ve Dulebenets, 2022).

Bir sağlık krizi olarak başlayan COVID-19, salgının yayılması ve alınan tedbirlere de bağlı olarak işgücü piyasaları, üretim, tedarik zincirleri ve finansal piyasalar üzerinde öngörülemeyen geniş etkilere yol açmıştır. Ortaya çıkan olumsuz etkiler uygulanan kısıtlama politikaların katılığına, süresine ve bu politikalara uyum sürecine de bağlı olarak ülkeler arasında farklılık göstermiştir. Söz konusu farklılıkta gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin farklı yapısal özellikleri de belirleyici olmuştur. Gelişmiş ülkeler, yaşam standartlarının yüksek olması, gelişmiş sağlık sistemleri, güçlü ekonomik ve finansal yapı ile karakterize edilirken; gelişmekte olan ülkeler zayıf sağlık sistemleri, kırılgan ekonomik ve finansal yapıyla karakterize edilmektedir. Ayrıca salgınla mücadele etmede ülkelerin sahip olduğu kaynakların etkin bir rolü olduğu dikkate alındığında, gelişmiş ülkeler daha fazla kaynağa sahip olmaları nedeniyle COVID-19 ile mücadelede gelişmekte olan ülkelere kıyasla önemli bir

avantaja sahip olmuştur. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde COVID-19'un ekonomik etkilerinin incelenmesidir. Bu hedef doğrultusunda, öncelikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde COVID-19 döneminde enflasyon, ekonomik büyüme, işsizlik ve dış ticaret verileri tablosal olarak değerlendirilmiştir. Daha sonra Ocak 2020-Aralık 2021 dönemini içeren aylık verilerle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde COVID-19'un ekonomik büyüme üzerindeki etkisi FMOLS yöntemi ile incelenmiştir. Bilgimiz dahilinde COVID-19'un ekonomik büyüme üzerindeki etkisini gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bağlamında ele alan başka ampirik çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmayla literatürdeki bu eksikliğin giderilmesi planlanmaktadır.

Çalışmada bazı kısıtlarla karşılaşmıştır. Karşılaşılan temel kısıt incelenecek dönemin kısa bir zaman periyodunu kapsamasıdır. Bu nedenle kısıtlı bir zaman periyoduyla ekonomik analiz yapılacak olması kullanılacak yöntemi sınırlandırmaktadır. Analiz periyodunun kısa olması zaman serisi yöntemlerinin kullanılmasını engellemektedir. Panel veri yöntemlerinin kullanılması durumunda da yıllık verilerle analiz yapılması sonuçların güvenilirliğine şüphe düşürmektedir. Bu nedenle COVID-19'un ekonomik etkilerinin ölçülebilmesi için seçilen değişkenlere ilişkin zaman periyodunu genişletmek amacıyla aylık verilerden oluşması sonuçların güvenilir olması açısından önemlidir. Bu durum analize dahil edilecek gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri de sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada, Apergis ve Apergis (2021a) çalışması referans alınarak, COVID-19'un ekonomik büyüme üzerindeki etkisi 2020 Ocak-2021 Aralık dönemine ilişkin aylık verilerle ele alınmıştır.

Çalışma giriş bölümünü takiben üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, COVID-19 ve COVID-19'un ekonomi üzerindeki etkileri değerlendirilecektir. İkinci bölümde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, COVID-19 döneminde çeşitli ekonomik göstergelerdeki değişim incelenecektir. Üçüncü bölümde ise literatür taramasının ardından COVID-19'un ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ampirik olarak ele alınacaktır. Çalışma sonuç bölümüyle sonlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

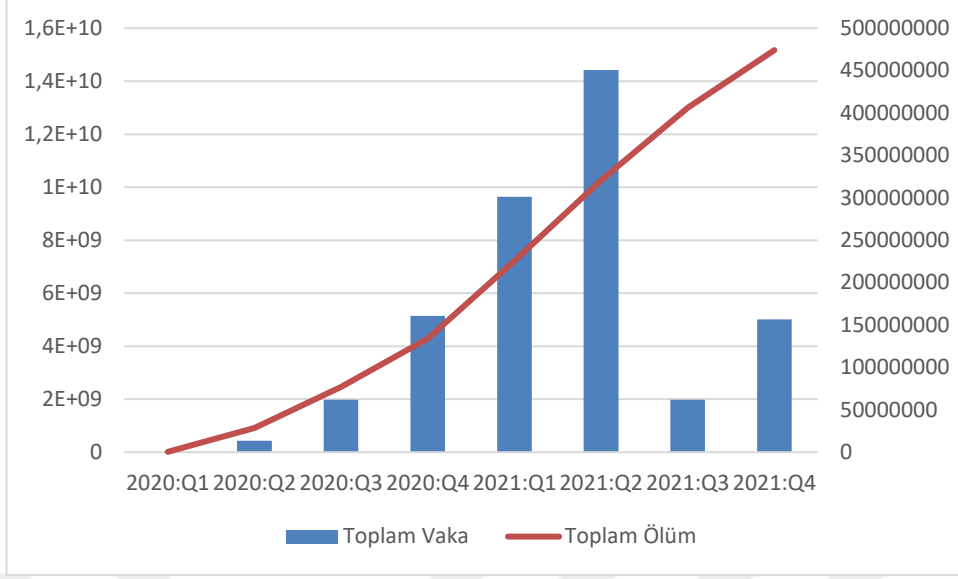
COVID-19 VE COVID-19'UN EKONOMİK ETKİLERİ

1.1. COVID-19'un Ortaya Çıkışı, Seyri ve Özellikleri

SARS-CoV-2, COVID-19 olarak bilinen akut viral enfeksiyondan sorumlu yeni bir koronavirüs türüdür (Bi, 2023: 1001). 31 Aralık 2019'da, WHO'nun Çin'deki ülke ofisine, Hubei Eyaletinde nedeni bilinmeyen yeni bir zatürre türünün tespit edildiği bildirilmiştir. 7 Ocak 2020'de Çinli yetkililer bu zatürreyi yeni bir koronavirüs türü olarak tanımlamıştır. Ocak ayının ortasına gelindiğinde hem Tayland hem de Japonya sağlık bakanlıkları yeni koronavirüs vakalarını doğrulamıştır. Kore Cumhuriyeti ilk vakasını 20 Ocak'ta bildirmiştir. 21 Ocak'ta, WHO günlük durum raporları yayınlamaya başlamıştır. Ayrıca etkilenen dört ülkede 282 vakayı, Çin'de ise altı ölüm vakasını doğrulamıştır (UNCTAD, ty).

11 Mart 2020'de WHO hastalığın pandemik seviyelere ulaştığını açıklamıştır (Bi, 2023: 1001). 31 Aralık 2019'dan 21 Mart 2020'ye kadar WHO, teyit edilmiş COVID-19 vakalarının ve ölümlerin sayısını 2005 tarihli Uluslararası Sağlık Tüzüğü (Health Regulations) kapsamındaki resmi iletişimler aracılığıyla toplamıştır. Bu verileri resmi sağlık bakanlıklarının web siteleri ve sosyal medya hesaplarının izlenmesiyle bütünleştirmiştir. 22 Mart 2020'den bu yana, küresel veriler WHO bölgesel gösterge tabloları ve/veya WHO genel merkezine günlük olarak rapor edilen toplu sayım verileri aracılığıyla derlenmektedir (WHO, ty).

Şekil 1.1.'de dünyada 2020:Q1-2021:Q4 döneminde gerçekleşen COVID-19 toplam vaka ve ölüm sayıları gösterilmektedir.

Şekil 1.1. Dünya'da COVID-19 Toplam Vaka ve Ölüm Sayıları

Kaynak: Our World in Data veri tabanından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1.1'de sol ekseninde toplam vaka sayıları yer alırken, sağ ekseninde toplam ölüm sayıları bulunmaktadır. Şekle göre, COVID-19 toplam vaka sayıları 2020 yılının birinci çeyreğinden 2021 yılının ikinci çeyreğine kadar sürekli olarak artış göstermiştir. 2021 yılının ikinci çeyreğinde toplam vaka sayısı, incelenen dönemdeki en yüksek rakamlara ulaşmıştır. Toplam vaka sayıları 2021 yılının üçüncü çeyreğinde keskin bir düşüş yaşamıştır. 2021 yılının son çeyreğinde ise vaka sayılarında bir önceki döneme göre yükseliş gerçekleşmiştir. COVID-19 ölüm oranları 2020 yılının ilk çeyreğinden 2021 yılının son çeyreğine kadar sürekli olarak artış göstermiştir.

COVID-19 vakalarının tespitinde, yapılan tanısal testler önemli bir rol oynamaktadır. Ancak ülkeler arasında tanısal testlerin kullanımında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bazı ülkelerin diğer ülkelere göre daha fazla test yaptığı bilinirken, bazı ülkeler düşük test oranlarıyla karakterize edilmektedir. Bununla birlikte, test sayısının COVID-19'un sonuçlarını etkileyip etkilemediği konusu tartışmalıdır (Iwata ve Miyakoshi, 2022: 1842).

Hiçbir salgın tamamen birbirine benzemese de mevcut pandemi geçmiş salgınlardan temel olarak farklılık göstermektedir. Uluslararası entegrasyona ve semptomsuz taşıyıcılardan kaynaklanan bulaşma olasılığına bağlı olarak COVID-19'un küresel ölçekte hızla yayılması, SARS gibi geçmiş vakalardan çok daha hızlı bulaşmanın

gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu durum, küresel çapta neredeyse senkronize bir şekilde uygulamaya konulan geniş çaplı önlem politikalarını tetiklemiştir. Dolayısıyla da ekonomik faaliyetlerde küresel ani bir duruşa yol açmıştır (Boissay ve Rungcharoenkitkul, 2020).

COVID-19 salgını diğer salgınlardan ayıran temel özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Fernandes, 2020):

- Düşük ve orta gelirli ülkelere özgü değildir.
- Küresel faiz oranlarının çok düşük olduğu dönemde ortaya çıkmıştır.
- Dünyanın ekonomik anlamda yoğun bir şekilde entegre olduğu dönemde ortaya çıkmıştır.
- Küresel tedarik zincirleri üzerinde yayılma etkileri yaratmıştır.
- Piyasa arz ve talebi üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır.
- Küreseldir.

1.2. COVID-19'un Ekonomik Etkileri

Dünya genelinde COVID-19 vakaları Şubat 2020'nin sonlarında keskin bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu nedenle hükümetler Mart 2020'de salgının yayılmasını kontrol altına almak amacıyla sosyal faaliyetleri kısıtlamaya yönelik benzeri görülmemiş önlemler almaya başlamıştır. Bu durum da küresel bir ekonomik durgunluğa yol açmıştır. Dünya genelinde, hükümetlerin 2020 Mart ayında COVID-19'a karşı aldığı önlemler ve uyguladığı politikalar, tepkilerin gerçekleşme hızları, hükümetlerin benimsedikleri maliye ve para politikalarının kapsamı ve genellikle resmi, koordineli bir plan olmadan sürece dahil olan ülke sayısı oldukça dikkat çekicidir (CRSP, 2021).

Virüsün yarattığı korku toplumun her kesimini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Bu durum, uzun vadede ekonominin sürdürülebilirliğinde istikrarlı bir düşüşe yol açmıştır (Bi, 2023: 1001). COVID-19 salgını, erken ölümler, işe devamsızlık ve üretkenliğin azalmasına bağlı olarak doğrudan gelir etkilerine neden olmuştur. Bununla birlikte, küresel tedarik zincirindeki kesintiler ve fabrika kapanmaları nedeniyle üretim faaliyetlerinde azalmalara yol açmıştır (Tisha, 2021: 34).

COVID-19'un ekonomide gelir akışları üzerindeki etkileri dört farklı kanal aracılığıyla

açıklanabilir: (i) Hanehalklarının yaşadığı gelir kaybına bağlı olarak tüketim ve tasarruf seviyeleri düşmektedir. Tasarruflardaki azalma, yatırımı azaltmakta ve sonuçta sermaye stokunda azalma meydana gelmektedir. (ii) Hanehalkı ithalat talebini azaltmaktadır. Bu durum da ithalat yapılan ilgili ülkelerin ihracatını düşürmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerin geliri düşmektedir. (iii) Talep/arz şokları yerel ve uluslararası tedarik zincirlerinde aksamalara neden olmaktadır. (iv) Önceki tüm şoklar ve aksamalar çıktıda bir düşüşe yol açmaktadır. Üretim faktörlerinin kullanımında azalmalara neden olmaktadır (Brodeur vd, 2020).

Her ne kadar COVID-19 salgını bir sağlık krizi olarak başlasa da, salgının yol açtığı ekonomik kapanmalar ve gerilemeler, ciddi ekonomik sonuçlara yol açmıştır (Mahler, Yonzan ve Lakner, 2022: 2). Bu bağlamda COVID-19'un ekonomik etkileri genel olarak aşağıdaki başlıklar altında incelenebilmektedir:

- **İşyeri Kapanışları ve İşsizlik:** COVID-19 sağlık krizi küresel bir ekonomik krize dönüşerek dünya çapında milyonlarca insanın sağlığını, işini ve gelirini riske atmıştır. Pek çok ülkenin 2020'nin ilk yarısında bulaşmadaki artışı dengelemek için benimsediği sıkı kontrol altına alma tedbirleri, çoğu ekonomik ve sosyal aktiviteyi önemli ölçüde frenlemiştir. Toplam çalışma saatlerindeki ve işgücüne katılımdaki düşüş, Büyük Bunalım'dan bu yana görülmemiş düzeylere ulaşmıştır (ILO-OECD, 2020).

Dünya genelinde ulusal ve yerel yönetimler, COVID-19 salgınının yayılmasını önlemek amacıyla ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte işletmelere yönelik sıkı tecrit ve kapanma politikaları uygulamaya koymuştur. Sert tam tecrit politikaları ile kıyaslandığında, uygulanan bu tecrit politikaları ve ardından gelen yeniden açma stratejileri kısıtlanan ekonomik faaliyetlerin maliyetlerini minimize ederken istihdamının azalmasına ve tüketim fırsatlarının daralmasına neden olmuştur (Peng ve Simpson-Bell, 2022: 6).

Özetle, pandeminin yanı sıra hükümetlerin salgınla mücadele etmek için benimsediği tecrit ve buna bağlı ortaya çıkan ekonomik kriz, gelir ve üretim dağılımı açısından bireyleri, sektörleri ve ülkeleri farklı derecelerde

etkilemiştir. Pek çok kişi, işletmelerinin karantina önlemleri kapsamında kapanması veya talebin çökmesi nedeniyle piyasa gelirini kaybetmiştir (Dauderstädt, 2022: 40).

- **Tedarik Zincirinde Kesintiler ve Tüketici Talebindeki Değişmeler:** Bazı hükümetler, sınırların kapatılması ve karantinalar gibi oldukça radikal kontrol tedbirleri uygulamıştır. Bu durum da tedarik zincirinde önemli kesintilere neden olmuştur. Pek çok ülke, özellikle virüsün gıda yoluyla bulaşması korkusu nedeniyle, dünya çapında tedarik zincirinin bozulmasına yol açan sınır kapatmaları uygulamıştır. Karantina uygulamaları nedeniyle panik kaynaklı satın almalar ortaya çıkmış ve bu durum önemli talep dalgalanmalarına neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle, satın alma paradigmasında önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Arz ve talepteki beklenmedik değişiklikler ve sınırların kapatılması dünya çapında önemli tedarik zinciri kesintilerine neden olmuştur. (Moosavi, Fathollahi-Fard ve Dulebenets, 2022).

Pandemi nedeniyle mal ve hizmetlere olan talebin azalması ve buna eşlik eden kısıtlayıcı tedbirler, geçimleri tüketime dayalı ekonomik faaliyetlere bağlı olan kayıt dışı çalışanların gelir ve iş kaybına uğramasına neden olmuştur. Bu kriz sırasında tüketim talebinin azalmasının arkasında bazı önemli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden ilki, kısıtlamaların zorunlu olmayan mallara olan talebin azalmasına neden olmasıdır. İkincisi ise karantinanın ve pandeminin insanların kazanma kapasitelerine zarar vererek tüketim harcamalarını azaltmasıdır (Swarna vd, 2022).

- **Dış Ticaret:** COVID-19 salgını birçok ülkede arz ve talep şokuna neden olmuştur. Karantinalar ve sosyal mesafe tedbirlerinin bir sonucu olarak üretim, tüketim ve ticaret kalıpları bu durumdan doğrudan etkilenmiştir. Çin, Avrupa, ABD ve diğer ülkelerdeki fabrikaların kapanması, ihraç edilebilir malların arzında düşüşe ve küresel değer zincirlerinde bozulmaya yol açmıştır (Espitia vd, 2022: 561). COVID-19'u yaşayan bir ülkede sosyal mesafe kısıtlamaları gibi yurt içi pandemiye kontrol altına alma politikalarından kaynaklanan ekonomik daralmanın talepte büyük bir daralmaya ve dolayısıyla ithalatta

düşüşe yol açması beklenen bir durumdur. Arz açısından bakıldığında, sıkı karantinalar ve işletmelerin tamamen kapatılmasının ardından üretimdeki ani duruş, aynı zamanda COVID-19'dan etkilenen bir ülkenin ticaret ortaklarıyla olan ihracatında ve ticaret ortaklarının ikili ithalatında da bir daralma anlamına gelmektedir (Aiyar vd, 2022).

İhracatçı ülkede arz şokunun kaynağı olan işçi hareketliliğinin azalması, ihracatçı ülkenin üretim kapasitesini düşürmektedir ve dolayısıyla ihracatı olumsuz etkilemektedir. Ayrıca ticaret ortağı ülkedeki bir talep şoku tüketim kanalı yoluyla ikili ticareti etkileyebilmektedir. Perakende mağazalarının kapanması gibi ticaret ortağı ülkede perakende hareketliliğinin azalması, ithal tüketim mallarına olan talebi azaltmaktadır. Bununla birlikte üçüncü ülkelerdeki arz şokları da rekabet kanalı yoluyla etki yaratabilmektedir. (Espitia vd, 2022: 565-566).

Özetle, ihracatçı bir ülkede COVID-19 hasarının üretim ölçeğini küçülterek o ülkedeki ihracat arzını azaltması doğaldır. Ayrıca arz şoklarının derecesi açısından endüstriyel heterojenlik söz konusu olmaktadır. Örneğin, gıda ve tıbbi ürünler gibi temel ürünleri sağlayan endüstrilerdeki arz şokları, otomobil ve makineler gibi temel olmayan ürünlere kıyasla daha küçük olmaktadır. Bunun nedeni, ülkelerin temel ürünlerin tedarikini sürdürmeye çalışması ve fabrika kapatma gibi karantina emirlerinin genellikle bu ürünlerin üreticilerine uygulanmamasıdır (Hayakawa ve Mukunoki, 2021).

- **Ekonomik Daralma:** Azalan ekonomik faaliyet, işyerlerinin kapanması ve iş kayıplarının birleşimi birçok ülkede ekonomik daralmalara ve durgunluklara neden olmuştur. Hava seyahati, konaklama, turizm ve gıda dışı perakende gibi bazı endüstriler karantinalardan veya tüketicilerin korkularından diğerlerine göre daha fazla etkilenmiştir. Bu sektörel önyargı farklı ulusal durgunluklara yol açmıştır. Güçlü mali ve parasal teşvik sağlayabilen zengin ülkeler, yoksul ve halihazırda oldukça borçlu olan ülkeler karşısında avantaja sahip olmuşlardır (Dauderstädt, 2022: 40).

COVID-19 krizi dünya çapında arz ve talep şoklarına neden olmuştur. Özellikle düşük gelirli gelişmekte olan ülkeler bu şok dalgalarına karşı yanıt vermede zorlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, gelişmekte olan ülkeler hem dış şoklardan sert bir şekilde etkilenmiş hem de virüsün yayılması ve onu kontrol altına almak için uygulanan tecrit önlemleri nedeniyle ciddi iç daralmalar yaşamıştır. Aynı zamanda, sınırlı kaynaklar ve zayıf kurumlar, birçok gelişmekte olan ülke hükümetinin ekonomilerini destekleme kapasitesini kısıtlamıştır (Gurara, Fabrizio ve Wiegand, 2020).

- **Uzaktan Çalışmaya Geçiş ve Dijitalleşme:** COVID-19'un yayılmasını azaltmak için çoğu ülke, çalışanların nasıl ve nerede çalıştığı üzerinde de önemli etkileri olan birçok önlemi uygulamaya koymuştur. Özellikle dünyanın dört bir yanında bu salgından kötü etkilenen işletmeler, insanlar arasındaki teması azaltmak için çoğu hükümet tarafından dayatılan çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır. Hükümetlerin evden çalışmayı teşvik etmesiyle birlikte uzaktan çalışma yeni bir çalışma biçimi olarak yaygınlaşmıştır (Battisti, Alfiero ve Leonidou, 2022: 38). Bu bağlamda, pandemi uzaktan çalışmaya geçişi ve işletmelerin dijitalleşmesini hızlandıran bir süreç olarak değerlendirilebilir. Dijitalleşmedeki bu hızlanma, uzun dönemde işletmeleri üretkenliği ve büyümeyi artırabilecek dijital teknolojilerle donatan bir süreç olarak düşünülmeyle birlikte, dijitalleşmenin orta ve düşük vasıflı çalışanları işgücü piyasasından dışlayarak daha fazla eşitsizliğe yol açabileceğine dair endişeler de yaratmıştır. COVID-19 salgını, gelişmiş ekonomilerde internet erişimi olan, bilgisayar kullanan çalışanların oranı olarak ölçülen dijitalleşmeyi hızlandırmıştır. Bu artış geniş tabanlı olsa da en büyük ilerleme dijitalleşmeye başlayan ülkelere, sektörlerde ve firmalarda gözlenmiştir. Dijitalleşme, üretkenliğin ve istihdamın pandemi şokundan önemli ölçüde korunmasına yardımcı olmuştur. Pandeminin en yoğun olduğu dönemde, sektörün özellikleri kontrol edildiğinde, yüksek derecede dijitalleşmiş sektörlerdeki işgücü verimliliği ve saat kayıpları, diğer ülkelerdeki daha az dijitalleşmiş sektörlerle kıyasla önemli ölçüde daha düşük gerçekleşmiştir (Jaumotte vd, 2023: 4).

- **Finansal Piyasalar:** COVID-19 salgınının yol açtığı yüksek sosyo-ekonomik maliyetler, küresel olarak aşırı riskten kaçınmayı tetiklemiş, finansal piyasalarda keskin bir likidite sıkışıklığına neden olmuştur. Ayrıca birçok varlık sınıfı değerlemesinde büyük düşüşlere yol açmıştır. Her ne kadar küresel finans piyasalarının panik tepkisi öncelikle bu ekonomik şoku çevreleyen yüksek belirsizlik nedeniyle beklenen bir durum olsa da dünya çapında büyük borsa endekslerindeki erimenin de gösterdiği gibi çöküşün boyutu benzersizdir (Bouhali, Dahbanib ve Dinar, 2021: 200).

Virüsün yayılmasını kısıtlamak ve ekonomi ile finansal piyasalar üzerindeki etkisini azaltmak veya önlemek için hükümetler, otomatik sigorta mekanizmalarını, sosyal güvenlik sistemlerini, vergi indirimlerini ve sübvansiyonları içeren ana mali stratejilerle birlikte mali toparlanma önlemlerini uygulamaya koymuştur. Ayrıca merkez bankaları salgının etkilerini hafifletmek için faiz oranlarını sıfıra yaklaştırmış, rezerv oranlarını düşürmüş ve geri alım operasyonlarını genişletmiştir (Gherghina, 2023).

- **Sağlık Hizmetleri Maliyetleri ve Aşıya Erişimdeki Eşitsizlik:** Pandemi, ülkelerin sağlık hizmetleri maliyetlerinin artmasına neden olarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sağlık hizmetleri üzerinde baskı yaratmıştır. Özellikle kaynakların sınırlı olduğu ülkelerde sağlık hizmetlerinin sunumunda önemli aksamalara yol açmıştır. Diğer bir ifadeyle, zengin ülkelerle karşılaştırıldığında kısıtlı halk sağlığı sistemleri ve ortaya çıkan şokları önlemede düşük bütçe kapasitesi nedeniyle, COVID-19'un gelişmekte olan ülkeler üzerindeki yıkıcı etkileri daha fazla olmuştur (Voituriez ve Chancel, 2021: 2). Bu etki sadece COVID-19 salgınının doğrudan etkilerinden kaynaklanmamaktadır. Bununla birlikte, COVID-19'un sağlık sistemleri üzerinde yarattığı baskı, sağlık sistemindeki mevcut boşlukları ortaya çıkarmıştır (Haileamlak, 2021: 1073). Pandeminin sağlık hizmetleri maliyetleri üzerindeki etkisi ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, yetersiz sağlık sistemine sahip olan gelişmekte olan ülkelerde bu baskı daha ciddi düzeylerde olmuştur. Artan vaka sayıları, özellikle gelişmekte olan ülkelerde tıbbi malzeme, hastane yatak sayısı ve personel ihtiyacına yol açmıştır.

COVID-19 sürecinde aşya erişimde de ülkeler arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Aşya erişimdeki adaletsizliğin bazı temel nedenleri bulunmaktadır. Bu tür küresel eşitsizlik, aşya geliştirme ve üretiminin yüksek gelirli ülkelerde yoğunlaşmasından, bu ülkelerin doz istiflemesinden, yüksek aşya fiyatlarından ve aşyaların kaynakların kısıtlı olduğu ortamlarda dağıtılmasındaki zorluklardan kaynaklanmaktadır Ayrıca sağlık hizmetlerine erişim açısından engellerin varlığı, sağlıkta eşitliğin sağlanmasına zarar vermiştir (Zavras, 2022).

- **Eşitsizliğin Şiddetlenmesi:** Belirli sosyo-ekonomik ve demografik koşullar, ırksal ve etnik azınlıklar, düşük gelirli gruplar ve kırsal kesimde yaşayanlar da dahil olmak üzere bazı topluluklara diğerlerinden daha fazla yük getirmektedir. Koşullar arasında ekonomik fırsatların eksikliği ve diğer eşitsizlikler de yer almaktadır. Bu koşullar ekonomik fırsatların eksikliğini ve sosyal çevreden kaynaklanan diğer eşitsizlikleri içermektedir (Antipova, 2021) Bu bağlamda, COVID-19 dezavantajlı grupları etkileyerek mevcut eşitsizlikleri derinleştirmiştir. COVID-19 döneminde, düşük gelirli ve yoksul bireyler sağlık, eğitim ve ekonomik desteğe erişimde toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla zorlukla karşılaşmıştır.

Salgının ekonomik etkisi ülke içinde ve ülkeler arasında oldukça eşitsiz olmuştur. COVID-19 krizi, birçok hanenin ve firmanın salgının uzunluğundaki ve ölçөгindeki gelir şokuna karşı hazırlıksız olduğu ortaya çıkarmıştır. 2020 yılında dünya çapında hanelerin yüzde 50'sinden fazlası, salgın nedeniyle üç aydan fazla bir süre temel tüketimini karşılayamazken, ortalama bir işletmenin nakit rezervleri 51 günden daha az harcamayı karşılayacak duruma gelmiştir. Kriz, ülkeler içinde dezavantajlı grupları orantısız bir şekilde etkilemiştir. 2020'de ülkelerin yüzde 70'inde yalnızca ilköğretimi tamamlamış işçiler arasında geçici işsizlik oranı daha yüksek gerçekleşmiştir. Gelir kayıpları gençler, kadınlar, serbest meslek sahipleri ve düşük eğitim seviyesine sahip geçici işçiler arasında benzer şekilde daha büyüktür (WB, 2022: 5)

Dünya çapında, hem ülke vatandaşlarının sağlığını ve ekonomiyi korumada ne kadar başarılı oldukları, hem de ortaya çıkan eşitsizliklerin büyüklüğü açısından salgının nasıl yönetildiğine dair belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu farklılıklar; (i) sağlık hizmetlerinin mevcut durumu ve sağlıkta eşitsizlikler, (ii) bir ülkenin krize hazırlıklı olup olmaması ve ekonominin dayanıklılığı, (iii) bilime ve uzmanlığa güven de dahil olmak üzere halkın tepkisinin kalitesi (iv) vatandaşların hükümetin rehberliğine olan güveni, (v) vatandaşların kendi bireysel özgürlüklerinin ve eylemlerinin dışallıklar yarattığının farkına vararak, başkalarına saygı duyma ile istedikleri gibi davranma arasında dengelemeleri şeklinde sıralanabilmektedir (Stiglitz, 2020).

Virüse maruz kalmayı, virüsün bulaşmasını ve ölüm oranlarını azaltmak için gerekli olan halk sağlığı ve sosyal önlemler, sağlıkta eşitsizlik, sosyal ve ekonomik hasara yol açmıştır. Bu hasar zaten dezavantajlı durumda olan nüfusları daha olumsuz etkilemiştir: (i) Kadınlar, daha az eğitilmiş ve daha düşük sosyo-ekonomik konuma sahip işçiler daha fazla iş kaybı yaşamıştır. (ii) COVID-19, gençler üzerinde geniş sosyal etkiler yaratarak eğitimi aksatmış ve bu etki yoksul çocuklar için çok daha yüksek boyutlara ulaşmıştır. (iii) Dezavantajlı gruplarda gıda güvenliği tehlikeli boyutlara ulaşmıştır (WHO, 2021).

COVID-19 salgını, küresel gelir eşitsizliğini daha da kötüleştirerek önceki yirmi yıldaki düşüşü kısmen tersine çevirmiştir. Yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerdeki zayıf toparlanmaların ülkeler arası eşitsizliği artırmıştır. Düşük gelirli nüfus grupları arasındaki ciddi iş ve gelir kayıpları nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde ülke içi gelir eşitsizliğinin de bir miktar arttığı tahmin edilmektedir. Yükselen enflasyonun yanı sıra eğitimde pandemiye bağlı kesintilerin, uzun vadede ülke içi eşitsizliği daha da artırabileceği söylenebilir (Adarov, 2022).

➤ **Borç ve Finansman Zorlukları:**

COVID-19 krizinden önceki dönemde, yurtiçi gelirlerdeki ve gelişmekte olan ekonomilere yönelik dış akışlardaki düzey ve eğilimlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni desteklemek için yetersiz olduğu düşünülmektedir. Yüksek düzeyde kamu borcu ve salgının tüm ana kalkınma finansman kaynakları üzerinde yarattığı ek baskılar nedeniyle düşük ve orta gelirli ülkeler, COVID-19'a yönelik halk sağlığı, sosyal ve ekonomik müdahalelerini finanse etmekte zorlanmışlardır (OECD, 2020a).

COVID-19 salgını ve buna bağlı olarak 2020'deki küresel durgunluk, hem kamu hem de özel sektör borcu olmak üzere küresel borç seviyelerinde artışa neden olmuştur. Kamu borcunda geniş tabanlı artışlar gerçekleşmiştir. Birçok yükselen piyasa ve gelişmekte olan ekonomide borçlarda büyük bir artış yaşanmıştır. Firmalar küresel durgunluğun etkileriyle uğraşırken özel sektörün borcu da keskin bir şekilde artmıştır (Kose vd, 2021).

Gelişmiş ekonomilerdeki hükümetler COVID-19 döneminde yaşanan durgunluğa yanıt olarak tüketimi desteklemek için büyük çaplı mali transferlerden destek almıştır. Gelişmekte olan piyasalarda bu tür transfer programları çok daha küçük düzeylerde gerçekleşmiştir. Bu durumun en önemli sebebi gelişmekte olan ekonomilerde kamu borç krizleriyle ilgili kronik sorunların mali alanları sınırlamasıdır. Gelişmekte olan bu piyasalardaki devlet borçları ılımlı bir şekilde artmakla birlikte birçok ülke borçlarını ödeyememiştir (Arellano, Bai, Mihalache, 2023).

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu, kalıcı sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, çatışmalar, hükümete olan güvenin azalması, iklim değişikliğinin etkileri ve çevresel kırılganlık gibi yapısal zayıflıklarla boğuşmaktadır (OECD, 2020b). Bu bağlamda, COVID-19'un gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisi, önceden var olan güvenlik açıkları ve pandeminin getirdiği maliyetlerin sınırlı kaynaklarla finanse edilmesi nedeniyle özellikle önemli olmuştur. COVID-19 krizi, özellikle düşük gelirli ülkeler arasında kamu borcunda önceden var olan kırılganlıkları ortaya çıkarmış ve ağırlaştırmıştır (WB, 2022: 234).

Enflasyon: COVID-19'un ekonomik sonuçlarından biri de enflasyondur. COVID-19'un enflasyon üzerindeki etkisi bölgeden bölgeye veya ülkeden ülkeye çeşitlik göstermiştir. Karantina aşamasında, salgın ve buna bağlı karantina tedbirleri gıda maddeleri ve tıbbi ürünler gibi belirli ürünlerin arz ve talebini, dolayısıyla da fiyatlarını etkilemiştir. Diğer bir ifadeyle, panik kaynaklı satın alma ve istiflemenin yol açtığı fiyat artışları ortaya çıkmıştır. Bu tür satın almalar arttıkça dezenfektanlar, maskeler, tıbbi malzemeler, ağrı kesici ilaçlar gibi yüksek talep gören mallarda fiyatlar da ciddi artışlar yaşanmıştır. Ayrıca ilgili dönemde kritik ithal mallara olan bağımlılığın boyutu enflasyon üzerinde belirleyici olmuştur. Çünkü bu durum ülkeleri yurt dışı kaynaklı enflasyona maruz bırakabilmektedir. Bu durumun özellikle yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ülkeler için önemli olması kaçınılmazdır (Ebrahimi, Igan ve Peria, 2020).

Karantinalar, evden çalışma ve fiziksel mesafe, insanların hane bütçelerinin daha büyük bir kısmını gıda ve barınmaya harcamasına neden olurken, bireyler temel olmayan ihtiyaçları daha az satın almıştır. Milyonlarca kişinin işini kaybetmesi ve buna bağlı olarak gelirlerin azalmasıyla birlikte zorunlu olmayan ihtiyaçlara yapılan harcamalar da baskılanmıştır (Reinsdorf, 2020).

İKİNCİ BÖLÜM

COVID-19'UN EKONOMİK GÖSTERGELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

2.1. COVID-19'un Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri

COVID-19 salgınının etkileri dünya çapında hissedilmiştir. Ayrıca salgın tüm sektörlerde benzeri görülmemiş şoklara neden olmuştur. Kriz sosyal etkileşimi, ekonomileri, ticareti ve genel uluslararası düzeni yeniden şekillendirmiştir. Ayrıca pandemi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde borsa oynaklığı, ekonomi politikası belirsizliği, istihdama ilişkin belirsizlik ve GDP büyümesinin geleceği gibi farklı alanlarda büyük belirsizliklere neden olmuştur. Kapanma sırasında ve sonrasında belirsizlik daha da kötüleşmiştir (Erdoğan, Yıldırım ve Gedikli, 2020: 62). Gelişmiş ekonomiler, etkili sosyal koruma hizmetleri ve yüz yüze çalışma ve eğitim alternatifleriyle salgının olumsuz etkisini telafi etmeyi başarmış olsa da, salgın gelişmekte olan ülkeler üzerinde daha derin etkilere yol açmıştır (UN-OHRLS ve LLDC, 2021).

Bu başlık altında COVID-19 döneminde ekonomik büyüme, işsizlik, dış ticaret ve enflasyon verileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için¹ ayrı ayrı incelenecektir.

2.1.1. COVID-19 Döneminde Ekonomik Büyüme

COVID-19'un ülkeler arasında giderek yayılması, birçok hükümeti hayat kurtarmak amacıyla salgını kontrol altına almak için benzeri görülmemiş kamu politikaları ve karantinalar uygulamaya sevk etmiştir. Bu tür sıkı çevreleme politikaları ekonomik aksaklıklara neden olmuştur. Dolayısıyla ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır (Feng

¹ Bu bölümde yer alan büyüme, işsizlik, dış ticaret ve enflasyon verileri OECD veri tabanından elde edilmiştir. Veri mevcudiyetine istinaden ilgili tablolarda sunulan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere farklılıklar bulunmaktadır.

vd, 2022: 221). 2020:Q1-2021:Q4 dönemine ilişkin reel GDP'deki değişim oranları (ekonomik büyüme) Tablo 2.1. ve Tablo 2.2'de sırasıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için verilmiştir.

Tablo 2.1. Reel GDP (Bir Önceki Döneme Göre Yüzde Değişim)-Gelişmiş Ülkeler

Ülke	Dönem	Veri
Avustralya	2020-Q1	-0.2
	2020-Q2	-6.7
	2020-Q3	3.8
	2020-Q4	3.4
	2021-Q1	2.0
	2021-Q2	0.8
	2021-Q3	-2.1
	2021-Q4	3.9
ABD	2020-Q1	-1.2
	2020-Q2	-8.5
	2020-Q3	7.9
	2020-Q4	1.0
	2021-Q1	1.5
	2021-Q2	1.7
	2021-Q3	0.7
	2021-Q4	1.7
Birleşik Krallık	2020-Q1	-2.6
	2020-Q2	-21.0
	2020-Q3	16.6
	2020-Q4	1.2
	2021-Q1	-1.1
	2021-Q2	6.5
	2021-Q3	1.7
	2021-Q4	1.5
İsviçre	2020-Q1	0.7
	2020-Q2	-6.7
	2020-Q3	4.7
	2020-Q4	2.7
	2021-Q1	2.9
	2021-Q2	2.6
	2021-Q3	0.7
	2021-Q4	0.5
Danimarka	2020-Q1	-0.5
	2020-Q2	-6.1
	2020-Q3	5.9
	2020-Q4	0.2
	2021-Q1	0.6
	2021-Q2	2.1
	2021-Q3	0.9
	2021-Q4	2.8
İsrail	2020-Q1	-1.22
	2020-Q2	-8.78
	2020-Q3	8.86
	2020-Q4	2.36
	2021-Q1	-0.35
	2021-Q2	3.96
	2021-Q3	2.04

	2021-Q4	4.53
	2020-Q1	-2.9
	2020-Q2	-11.4
	2020-Q3	11.8
Belçika	2020-Q4	-0.5
	2021-Q1	1.4
	2021-Q2	1.8
	2021-Q3	2.3
	2021-Q4	0.6
	2020-Q1	-5.3
	2020-Q2	-13.1
	2020-Q3	17.4
Fransa	2020-Q4	-0.7
	2021-Q1	0.0
	2021-Q2	1.0
	2021-Q3	3.1
	2021-Q4	0.5
	2020-Q1	-1.4
	2020-Q2	-9.5
	2020-Q3	9.0
Almanya	2020-Q4	0.6
	2021-Q1	-1.5
	2021-Q2	1.9
	2021-Q3	0.8
	2021-Q4	0.0
	2020-Q1	-5.8
	2020-Q2	-12.0
	2020-Q3	14.2
İtalya	2020-Q4	-0.7
	2021-Q1	0.5
	2021-Q2	2.5
	2021-Q3	2.9
	2021-Q4	0.9
	2020-Q1	-5.5
	2020-Q2	-17.8
	2020-Q3	16.6
İspanya	2020-Q4	-0.1
	2021-Q1	-0.2
	2021-Q2	1.4
	2021-Q3	3.1
	2021-Q4	2.3
	2020-Q1	-2.1
	2020-Q2	-10.9
	2020-Q3	9.0
Kanada	2020-Q4	2.1
	2021-Q1	1.3
	2021-Q2	-0.6
	2021-Q3	1.4
	2021-Q4	1.7
	2020-Q1	-1.3
	2020-Q2	-3.0
	2020-Q3	2.3
Kore	2020-Q4	1.2
	2021-Q1	1.7
	2021-Q2	0.8

	2021-Q3	0.2
	2021-Q4	1.3
	2020-Q1	0.37
	2020-Q2	-7.90
	2020-Q3	5.59
	2020-Q4	1.94
Japonya	2021-Q1	-0.28
	2021-Q2	0.45
	2021-Q3	-0.40
	2021-Q4	1.24

Kaynak: OECD (2023a), Quarterly GDP (indicator). doi: 10.1787/b86d1fc8-en

Tablo 2.1.'de seçilmiş gelişmiş ülkelerde 2020:Q1-2021:Q4 dönemine ilişkin ekonomik büyüme oranları gösterilmektedir. Tabloya göre, 2000 yılının ilk çeyreğinde Japonya ve İsviçre dışındaki tüm gelişmiş ülkelerde bir önceki döneme göre reel GDP'de daralma yaşanmıştır. İlgili dönemde %5.8'lik bir oranla ekonomik büyümede bir önceki döneme göre en fazla düşüşün yaşandığı ülke İtalya'dır. 2020 yılının ikinci çeyreğinde tüm ülkelerde bir önceki döneme göre ekonomik büyümedeki düşüş devam etmiştir. Bu düşüş %3-%21 aralığında gerçekleşmiştir. Ekonomik büyümede en fazla düşüşün yaşandığı ülkeler Birleşik Krallık ve İspanya'dır. İlgili dönemde Birleşik Krallık'ta reel GDP'de bir önceki döneme göre %21'lik bir düşüş yaşanırken, İspanya'da reel GDP'de %17.8'lik bir düşüş gerçekleşmiştir. 2020 yılının üçüncü çeyreğine gelindiğinde, tüm ülkelerde bir önceki döneme göre reel GDP'de artış yaşanmıştır. 2020 yılının dördüncü çeyreğinde Belçika, Fransa, İtalya, İspanya dışındaki tüm ülkelerde reel GDP'deki artış devam etmiştir. İlgili dönemde Belçika, Fransa, İtalya ve İspanya'da reel GDP'de yaşanan düşüş 2020'nin ikinci çeyreği ile kıyaslandığında daha düşük oranlarda gerçekleşmiştir. 2021:Q1-2021:Q4 döneminde genel olarak gelişmiş ülkelerde reel GDP'de bir önceki döneme göre artış yaşandığı dikkat çekmektedir.

Tablo 2.2. Reel GDP (Bir Önceki Döneme Göre Yüzde Değişim)-Gelişmekte Olan Ülkeler

Ülke	Dönem	Veri
	2020-Q1	-0.2
	2020-Q2	-6.7
	2020-Q3	3.8
	2020-Q4	3.4
Türkiye	2021-Q1	2.0
	2021-Q2	0.8
	2021-Q3	-2.1
	2021-Q4	3.9

Çin	2020-Q1	-10.3
	2020-Q2	11.8
	2020-Q3	3.3
	2020-Q4	2.5
	2021-Q1	0.7
	2021-Q2	1.6
	2021-Q3	0.4
	2021-Q4	1.6
Arjantin	2020-Q1	-2.6
	2020-Q2	-21.0
	2020-Q3	16.6
	2020-Q4	1.2
	2021-Q1	-1.1
	2021-Q2	6.5
	2021-Q3	1.7
	2021-Q4	1.5
Brezilya	2020-Q1	-2.3
	2020-Q2	-8.6
	2020-Q3	7.9
	2020-Q4	3.4
	2021-Q1	0.9
	2021-Q2	-0.2
	2021-Q3	0.4
	2021-Q4	1.0
Şili	2020-Q1	2.7
	2020-Q2	-13.2
	2020-Q3	4.7
	2020-Q4	6.7
	2021-Q1	4.4
	2021-Q2	1.0
	2021-Q3	4.3
	2021-Q4	2.4
Endonezya	2020-Q1	-0.6
	2020-Q2	-6.9
	2020-Q3	3.3
	2020-Q4	2.4
	2021-Q1	1.1
	2021-Q2	0.2
	2021-Q3	0.1
	2021-Q4	3.3
Hindistan	2020-Q1	0.1
	2020-Q2	-22.5
	2020-Q3	22.6
	2020-Q4	6.3
	2021-Q1	1.4
	2021-Q2	-7.5
	2021-Q3	9.3
	2021-Q4	2.0
Meksika	2020-Q1	-1.0
	2020-Q2	-17.8
	2020-Q3	13.2
	2020-Q4	4.3
	2021-Q1	0.3
	2021-Q2	0.8
2021-Q3	-1.1	
2021-Q4	1.2	

	2020-Q1	0.6
	2020-Q2	0.7
	2020-Q3	-9.6
Romanya	2020-Q4	3.7
	2021-Q1	3.5
	2021-Q2	2.0
	2021-Q3	1.8
	2021-Q4	0.8
	2020-Q1	-0.2
	2020-Q2	-4.5
	2020-Q3	2.8
Rusya	2020-Q4	0.7
	2021-Q1	0.7
	2021-Q2	3.2
	2021-Q3	-0.8
	2021-Q4	0.5
	2020-Q1	-6.7
	2020-Q2	3.8
	2020-Q3	3.4
Güney Afrika	2020-Q4	2.0
	2021-Q1	0.8
	2021-Q2	-2.1
	2021-Q3	3.9
	2021-Q4	1.2

Kaynak: OECD (2023a), Quarterly GDP (indicator). doi: 10.1787/b86d1fc8-en

Tablo 2.2.'de seçilmiş gelişmekte olan ülkelerde 2020:Q1-2021:Q4 dönemine ilişkin ekonomik büyüme oranları gösterilmektedir. Tabloya göre, 2000 yılının ilk çeyreğinde Hindistan, Romanya ve Şili dışındaki tüm gelişmekte olan ülkelere bir önceki döneme göre ekonomik büyümede düşüş yaşanmıştır. 2020'in ikinci çeyreğine gelindiğinde Güney Afrika, Çin ve Romanya dışındaki tüm ülkelere reel GDP'de bir önceki döneme göre %4.5-%22.5 bandında daralma gerçekleşmiştir. İlgili dönemde Reel GDP'de en fazla düşüşün yaşandığı ülke %22.5'lük bir oranla Hindistan'dır. Hindistan'ı %21'lik bir düşüşle Arjantin takip etmektedir. 2020 yılının ikinci çeyreğinde dikkat çeken hususlardan biri de COVID-19'un ortaya çıktığı Çin'de reel GDP'de bir önceki döneme göre %11.8'lik bir artışın yaşanmasıdır. 2020:Q3-2021:Q4 döneminde genel olarak reel GDP'de bir önceki döneme göre artış olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle ülke ekonomilerinin toparlanma sürecine girdiği söylenebilir.

2.1.2. COVID-19 Döneminde İşsizlik

COVID-19'un işsizlik üzerindeki etkisi, COVID-19 öncesi dönemde işgücü piyasalarının mevcut koşullarına da bağlı olarak farklı ülke ve bölgelerde çeşitlilik

göstermiştir. Bu bağlamda, uygulanan hükümet politikaları, ekonominin yapısı ve halk sağlığı önlemlerinin etkinliği gibi çeşitli kriterlere bağlı olarak COVID-19'un yol açtığı işsizliğin boyutu farklı ülke deneyimlerine neden olmuştur.

Tablo 2.3. ve Tablo 2.4. sırasıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki işsizlik oranlarını göstermektedir. İşsizlik oranları işgücünün yüzdesi olarak ölçülmüştür.

Tablo 2.3. İşsizlik Oranları (Gelişmiş Ülkeler)

Ülke	Dönem	Veri
Avustralya	2020-Q1	5.18
	2020-Q2	6.92
	2020-Q3	7.12
	2020-Q4	6.80
	2021-Q1	5.90
	2021-Q2	5.14
	2021-Q3	4.66
	2021-Q4	4.68
ABD	2020-Q1	3.80
	2020-Q2	12.97
	2020-Q3	8.83
	2020-Q4	6.77
	2021-Q1	6.20
	2021-Q2	5.93
	2021-Q3	5.13
	2021-Q4	4.20
Birleşik Krallık	2020-Q1	4.00
	2020-Q2	4.10
	2020-Q3	4.90
	2020-Q4	5.20
	2021-Q1	4.90
	2021-Q2	4.70
	2021-Q3	4.30
	2021-Q4	4.00
İsviçre	2020-Q1	4.29
	2020-Q2	4.72
	2020-Q3	5.08
	2020-Q4	5.17
	2021-Q1	5.58
	2021-Q2	5.23
	2021-Q3	4.97
	2021-Q4	4.61
Danimarka	2020-Q1	4.90
	2020-Q2	5.47

	2020-Q3	6.23
	2020-Q4	5.90
	2021-Q1	6.17
	2021-Q2	4.97
	2021-Q3	4.73
	2021-Q4	4.47
İsrail	2020-Q1	3.51
	2020-Q2	4.19
	2020-Q3	4.73
	2020-Q4	4.70
	2021-Q1	5.07
	2021-Q2	5.41
	2021-Q3	4.98
	2021-Q4	4.36
Belçika	2020-Q1	5.10
	2020-Q2	5.10
	2020-Q3	6.23
	2020-Q4	5.87
	2021-Q1	6.70
	2021-Q2	6.30
	2021-Q3	6.27
	2021-Q4	5.80
Fransa	2020-Q1	7.87
	2020-Q2	7.33
	2020-Q3	8.83
	2020-Q4	8.10
	2021-Q1	8.13
	2021-Q2	8.03
	2021-Q3	7.80
	2021-Q4	7.43
Almanya	2020-Q1	3.30
	2020-Q2	3.60
	2020-Q3	3.87
	2020-Q4	3.90
	2021-Q1	3.90
	2021-Q2	3.70
	2021-Q3	3.43
	2021-Q4	3.27
İtalya	2020-Q1	8.97
	2020-Q2	8.57
	2020-Q3	10.03
	2020-Q4	9.80
	2021-Q1	10.17
	2021-Q2	9.83
	2021-Q3	9.07
İspanya	2021-Q4	9.00
	2020-Q1	13.97
	2020-Q2	15.60
	2020-Q3	16.40
	2020-Q4	16.23
	2021-Q1	15.50
	2021-Q2	15.50

	2021-Q3	14.70
	2021-Q4	13.43
	2020-Q1	6.53
	2020-Q2	13.37
	2020-Q3	10.13
Kanada	2020-Q4	8.87
	2021-Q1	8.43
	2021-Q2	8.07
	2021-Q3	7.27
	2021-Q4	6.27
	2020-Q1	3.60
	2020-Q2	4.13
	2020-Q3	4.00
Kore	2020-Q4	4.23
	2021-Q1	4.27
	2021-Q2	3.77
	2021-Q3	3.17
	2021-Q4	3.30
	2020-Q1	2.43
	2020-Q2	2.73
	2020-Q3	2.97
Japonya	2020-Q4	3.00
	2021-Q1	2.83
	2021-Q2	2.90
	2021-Q3	2.77
	2021-Q4	2.73

Kaynak: OECD (2023b), Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/52570002-en

Tablo 2.3’de gelişmiş ülkelerin 2020:Q1-2021:Q4 dönemine ilişkin işsizlik oranları gösterilmektedir. Tabloya göre, 2020 yılının ilk çeyreğinde İspanya dışındaki tüm ülkelerde işsizlik oranı %10’un altındadır. 2020’nin ikinci çeyreğinde bir önceki dönemle kıyaslandığında Belçika, Fransa ve İtalya dışındaki tüm ülkelerde işsizlik oranlarının arttığı gözlemlenmektedir. En çarpıcı artış ABD’de ve Kanada’da yaşanmıştır. Amerika’da 2020 yılının ilk çeyreğinde işsizlik oranı %3.80 iken 2020 yılının ikinci çeyreğinde işsizlik oranı %12.97’ye yükselmiştir. İşsizlik oranında bir önceki döneme göre yaklaşık %4’lük bir artış yaşanmıştır. Kanada’da 2020’nin ilk çeyreğinde işsizlik oranı %6.53 iken 2020 yılının ikinci çeyreğinde işsizlik oranı %13.37’ye yükselmiştir. 2020 yılının üçüncü çeyreğinde ABD, Kore ve Kanada’da işsizlik oranlarında düşüş yaşanırken; diğer tüm ülkelerde işsizlik oranlarında artış yaşanmıştır. 2020 yılının dördüncü çeyreğinde Birleşik Krallık, İsviçre, Almanya, Kore ve Japonya’da işsizlik oranlarında bir önceki döneme göre artışlar yaşanırken, diğer tüm ülkelerde işsizlik oranları bir önceki çeyreğe göre düşmüştür.

2021 yılının ilk çeyreğinde İsviçre, Danimarka, İsrail, Belçika, İtalya, Fransa, Almanya ve Kore dışındaki tüm ülkelerde işsizlik oranı 2020 yılının son çeyreğine göre düşmüştür. 2021 yılının ikinci çeyreğinde İsrail, İspanya ve Japonya dışındaki tüm ülkelerde işsizlik oranlarında düşüş yaşanırken, İsrail’de ve Japonya’da işsizlik oranlarındaki artış sırasıyla %0.34 ve %0.07 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılının üçüncü çeyreğinde tüm ülkelerde işsizlik oranı bir önceki döneme göre düşmüştür. 2021 yılının son çeyreğinde ise Kore dışındaki tüm ülkelerde işsizlik oranındaki düşüş devam etmiştir. İlgili dönemde Kore’de işsizlik oranı bir önceki döneme göre %0.13 artış göstermiştir.

Tablo 2.4. İşsizlik Oranları (Gelişmekte Olan Ülkeler)

Ülke	Dönem	Veri
Türkiye	2020-Q1	12.87
	2020-Q2	13.60
	2020-Q3	13.23
	2020-Q4	12.90
	2021-Q1	12.87
	2021-Q2	12.57
	2021-Q3	11.60
	2021-Q4	11.03
Şili	2020-Q1	8.15
	2020-Q2	11.81
	2020-Q3	12.03
	2020-Q4	11.03
	2021-Q1	10.31
	2021-Q2	9.18
	2021-Q3	8.19
	2021-Q4	7.71
Meksika	2020-Q1	3.48
	2020-Q2	4.88
	2020-Q3	4.95
	2020-Q4	4.43
	2021-Q1	4.40
	2021-Q2	4.30
	2021-Q3	4.03
	2021-Q4	3.82
Kosta Rika	2020-Q1	12.54
	2020-Q2	23.78
	2020-Q3	21.82
	2020-Q4	20.04
	2021-Q1	18.77
	2021-Q2	18.00

	2021-Q3	15.31
	2021-Q4	13.68
	2020-Q1	11.44
	2020-Q2	19.17
	2020-Q3	17.33
	2020-Q4	15.32
Kolombiya	2021-Q1	14.69
	2021-Q2	14.64
	2021-Q3	12.79
	2021-Q4	13.06
	2020-Q1	3.33
	2020-Q2	4.43
	2020-Q3	4.33
	2020-Q4	4.30
Macaristan	2021-Q1	4.30
	2021-Q2	4.10
	2021-Q3	3.93
	2021-Q4	3.80
	2020-Q1	2.90
	2020-Q2	3.27
	2020-Q3	3.40
	2020-Q4	3.30
Polonya	2021-Q1	3.70
	2021-Q2	3.60
	2021-Q3	3.13
	2021-Q4	2.97

Kaynak: OECD (2023b), Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/52570002-en

Tablo 2.4'e göre, gelişmekte olan ülkelerde 2020 yılının ilk çeyreğinde Meksika, Şili, Macaristan ve Polonya dışındaki ülkelerde işsizlik oranlarının %10 düzeyinin üzerinde olduğu görülmektedir. İlgili dönemde Meksika, Şili, Macaristan ve Polonya'da işsizlik oranları sırasıyla %3.48, %8.15, %3.33 ve %2.90 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılının ikinci çeyreğine gelindiğinde tüm ülkelerde işsizlik oranlarının arttığı görülmektedir. İlgili dönemde işsizlik oranlarında en fazla artışın yaşandığı ülkeler sırasıyla Kosta Rika ve Kolombiya'dır. 2020 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren işsizlik oranlarının genel olarak düşme eğiliminde olduğu görülmektedir.

2.1.3. COVID-19 Döneminde Dış Ticaret

Dünya genelinde genel sağlık koşullarındaki bozulma ve yetkililerin enfeksiyon sayısını sınırlamak için aldığı kontrol altına alma tedbirleri, firmaların faaliyetlerini, hanehalklarının tüketim kararlarını ve malları sınırlar arasında taşıma kabiliyetini

önemli ölçüde etkileyerek dış ticaret faaliyetlerinde daralmalara yol açmıştır (Amador, Gouveia ve Pimenta, 2023: 2428).

2020 yılı, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ticaret ve üretim hacimlerinde görülen en büyük düşüşlerden birine tanıklık etmiştir. 2020 yılının ilk yarısında hem dünya sanayi üretiminde hem de mal ticaretinde yaşanan düşüşler, Küresel Mali Krizin dip noktasındaki düşüşlerle benzer derinlikte gerçekleşmiştir (OECD, 2022).

Tablo 2.5 ve Tablo 2.6'da sırasıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2020:Q1-2021:Q4 dönemine ilişkin mal ihracat ve ithalat oranları yer almaktadır. İhracat ve ithalat oranları bir önceki döneme göre yüzde değişim şeklinde ölçülmüştür.

Tablo 2.5. İhracat ve İthalat Oranları (Gelişmiş Ülkeler)

Ülke	Dönem	İhracat	İthalat
Avustralya	2020-Q1	-6.18	-9.39
	2020-Q2	-6.18	-2.43
	2020-Q3	4.06	9.82
	2020-Q4	15.39	9.92
	2021-Q1	14.64	8.68
	2021-Q2	7.02	2.29
	2021-Q3	4.31	-5.11
	2021-Q4	-0.31	8.64
ABD	2020-Q1	-2.11	-2.12
	2020-Q2	-27.59	-14.20
	2020-Q3	23.66	17.32
	2020-Q4	7.70	5.94
	2021-Q1	7.06	5.76
	2021-Q2	4.95	3.89
	2021-Q3	1.84	1.98
	2021-Q4	7.89	6.81
Birleşik Krallık	2020-Q1	-4.60	-8.39
	2020-Q2	-25.01	-22.62
	2020-Q3	23.77	30.53
	2020-Q4	10.83	15.76
	2021-Q1	-6.38	-9.50
	2021-Q2	11.29	13.13
	2021-Q3	-0.96	2.86
	2021-Q4	5.39	5.72
İsviçre	2020-Q1	3.51	-1.19
	2020-Q2	-16.19	-16.15
	2020-Q3	17.09	19.57
	2020-Q4	4.57	2.44

	2021-Q1	6.31	2.35
	2021-Q2	2.33	2.90
	2021-Q3	3.75	1.90
	2021-Q4	3.00	5.27
	2020-Q1	-2.20	-1.20
	2020-Q2	-8.18	-16.79
	2020-Q3	11.04	19.08
	2020-Q4	1.83	7.56
Danimarka	2021-Q1	8.28	5.03
	2021-Q2	5.18	5.68
	2021-Q3	-4.65	-1.95
	2021-Q4	5.43	7.19
	2020-Q1	-0.43	-4.42
	2020-Q2	-10.45	-15.64
	2020-Q3	9.12	15.78
	2020-Q4	8.38	12.05
İsrail	2021-Q1	-2.17	5.06
	2021-Q2	11.35	9.48
	2021-Q3	-0.36	2.98
	2021-Q4	16.21	10.59
	2020-Q1	-0.53	-0.65
	2020-Q2	-19.08	-18.75
	2020-Q3	20.96	18.20
	2020-Q4	7.80	8.22
Belçika	2021-Q1	5.02	7.79
	2021-Q2	11.98	9.42
	2021-Q3	2.75	2.03
	2021-Q4	7.28	14.82
	2020-Q1	-7.30	-7.47
	2020-Q2	-27.42	-20.04
	2020-Q3	35.50	29.57
	2020-Q4	7.87	3.23
Fransa	2021-Q1	3.41	6.18
	2021-Q2	2.73	3.59
	2021-Q3	-0.13	1.68
	2021-Q4	2.73	7.18
	2020-Q1	-3.21	-1.20
	2020-Q2	-22.49	-16.79
	2020-Q3	28.38	19.08
	2020-Q4	8.04	7.56
Almanya	2021-Q1	4.63	5.03
	2021-Q2	1.39	5.68
	2021-Q3	-1.88	-1.95
	2021-Q4	2.46	7.19
	2020-Q1	-5.34	-5.24
İtalya	2020-Q2	-24.80	-22.66
	2020-Q3	37.89	29.12

	2020-Q4	8.04	9.51
	2021-Q1	4.33	7.77
	2021-Q2	3.51	5.70
	2021-Q3	-0.10	3.71
	2021-Q4	1.41	9.09
	2020-Q1	-4.07	-3.50
	2020-Q2	-24.34	-28.82
	2020-Q3	34.90	34.21
İspanya	2020-Q4	8.50	8.08
	2021-Q1	4.72	6.38
	2021-Q2	2.38	5.50
	2021-Q3	1.53	3.01
	2021-Q4	2.48	10.60
	2020-Q1	-4.59	-3.03
	2020-Q2	-27.81	-24.47
	2020-Q3	32.09	31.08
Kanada	2020-Q4	6.10	5.14
	2021-Q1	11.22	4.84
	2021-Q2	2.82	3.66
	2021-Q3	2.43	-0.02
	2021-Q4	8.40	8.23
	2020-Q1	1.04	-1.33
	2020-Q2	-19.44	-10.71
	2020-Q3	18.29	4.90
Kore	2020-Q4	8.76	6.43
	2021-Q1	7.71	12.94
	2021-Q2	2.70	9.17
	2021-Q3	5.33	4.71
	2021-Q4	7.12	8.10
	2020-Q1	-2.21	-4.83
	2020-Q2	-20.99	-6.11
	2020-Q3	17.46	-4.27
Japonya	2020-Q4	13.55	7.03
	2021-Q1	5.22	12.25
	2021-Q2	1.54	6.10
	2021-Q3	-1.39	3.12
	2021-Q4	0.65	2.99

Kaynak: OECD (2023c), Trade in goods (indicator). doi: 10.1787/1ea6b5ed-en

Tablo 2.5'e göre, gelişmiş ülkelerde 2020 yılının ilk çeyreğinde bir önceki döneme göre mal ihracat ve ithalat oranlarında genel olarak bir düşüş yaşandığı görülmektedir. İlgili dönemde sadece İsviçre ve Kore'nin mal ihracatında bir artış yaşandığı dikkat çekmektedir. 2020 yılının ikinci çeyreğine gelindiğinde tüm ülkelerde ihracat ve ithalat oranlarında düşüş yaşanmıştır. İlgili dönemde hem ihracat hem de ithalat

oranlarındaki düşüş ciddi boyutlara ulaşmıştır. 2020:Q3-2021:Q4 döneminde genel olarak ihracat ve ithalat oranlarında bir önceki döneme göre artış yaşandığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte ilgili dönemde mal ihracat ve/veya ithalat oranlarında düşüş yaşayan ülkeler de bulunmaktadır. Ancak bu düşüşler 2020 yılının ikinci çeyreği ile kıyaslandığında oldukça düşük düzeylerde gerçekleşmiştir.

Tablo 2.6. İhracat ve İthalat Oranları (Gelişmekte Olan Ülkeler)

Ülke	Dönem	İhracat	İthalat
Türkiye	2020-Q1	-4.64	0.22
	2020-Q2	-25.27	-22.66
	2020-Q3	35.80	35.98
	2020-Q4	10.03	8.42
	2021-Q1	5.68	-3.96
	2021-Q2	7.61	5.50
	2021-Q3	5.09	9.25
	2021-Q4	5.87	12.76
Çin	2020-Q1	-16.30	-7.21
	2020-Q2	20.31	-2.34
	2020-Q3	8.00	11.73
	2020-Q4	7.91	5.10
	2021-Q1	10.39	12.96
	2021-Q2	1.37	7.41
	2021-Q3	2.56	-0.34
	2021-Q4	7.78	3.70
Arjantin	2020-Q1	-13.25	-2.10
	2020-Q2	-12.18	-16.36
	2020-Q3	3.26	9.38
	2020-Q4	-5.84	28.69
	2021-Q1	36.18	12.67
	2021-Q2	7.71	3.80
	2021-Q3	15.47	3.90
	2021-Q4	-9.71	20.70
Brezilya	2020-Q1	-6.51	5.07
	2020-Q2	-6.38	-26.73
	2020-Q3	4.31	1.48
	2020-Q4	5.84	25.32
	2021-Q1	13.27	12.99
	2021-Q2	21.88	8.33
	2021-Q3	-4.12	2.84
	2021-Q4	-4.44	13.12
Şili	2020-Q1	3.94	-7.00
	2020-Q2	2.48	-15.25
	2020-Q3	5.82	9.25
	2020-Q4	12.90	9.40

	2021-Q1	5.89	26.10
	2021-Q2	5.80	6.61
	2021-Q3	2.70	11.03
	2021-Q4	5.18	8.07
	2020-Q1	2.65	-6.41
	2020-Q2	-18.01	-18.61
	2020-Q3	12.87	3.64
Endonezya	2020-Q4	12.38	10.71
	2021-Q1	12.28	16.82
	2021-Q2	9.40	9.83
	2021-Q3	9.10	3.00
	2021-Q4	8.75	14.90
	2020-Q1	-10.50	-1.35
	2020-Q2	-28.90	-45.90
	2020-Q3	44.06	45.92
Hindistan	2020-Q4	4.41	22.33
	2021-Q1	11.62	22.21
	2021-Q2	10.86	-5.33
	2021-Q3	7.55	15.80
	2021-Q4	6.00	12.58
	2020-Q1	0.09	-2.43
	2020-Q2	-35.69	-29.74
	2020-Q3	53.05	21.31
Meksika	2020-Q4	7.39	14.85
	2021-Q1	-1.05	11.26
	2021-Q2	2.57	3.40
	2021-Q3	1.56	6.57
	2021-Q4	6.81	3.91
	2020-Q1	-9.18	-6.24
	2020-Q2	-21.87	-9.43
	2020-Q3	8.75	7.07
Rusya	2020-Q4	9.35	8.46
	2021-Q1	12.05	7.53
	2021-Q2	22.31	11.96
	2021-Q3	12.49	-0.78
	2021-Q4	5.31	3.41
	2020-Q1	-0.42	-7.47
	2020-Q2	-32.93	-28.10
	2020-Q3	46.70	12.91
Güney Afrika	2020-Q4	16.05	21.77
	2021-Q1	13.28	10.96
	2021-Q2	17.08	11.35
	2021-Q3	-10.85	-1.00
	2021-Q4	-1.02	2.73

Kaynak: OECD (2023c), Trade in goods (indicator). doi: 10.1787/1ea6b5ed-en

Tablo 2.6'ya göre, gelişmekte olan ülkelerin genelinde 2020 yılının ilk çeyreğinde mal ihracat ve ithalat oranlarında bir önceki döneme göre düşüşler yaşanmıştır. İlk COVID-19 vakasının görüldüğü Çin'de ilgili dönemde ihracat oranı %16.30 azalmıştır. Diğer bir ifadeyle, ihracat oranında en fazla düşüşün yaşandığı ülke Çin olmuştur. Benzer şekilde Güney Afrika'dan sonra ithalat oranında en yüksek düşüşün yaşandığı ülke Çin'dir. 2020 yılının ikinci çeyreğinde Çin ve Şili hariç tüm ülkelerin ihracat oranlarında ciddi düşüşler yaşanmıştır. İlgili dönemde Çin'in ihracat oranı %20.31'lik bir artış yaşanmıştır. 2020 yılının ikinci çeyreğinde tüm ülkelerin mal ithalatında düşüşler yaşanmıştır. 2020 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren genel olarak tüm ülkelerin ihracat ve ithalat oranlarında artış dikkat çekmektedir. 2020:Q3-2021:Q4 döneminde mal ihracat ve/veya ithalat oranlarında düşüş yaşayan ülkeler incelendiğinde, söz konusu daralmaların 2020 yılının ikinci çeyreği ile kıyaslandığında daha düşük düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir.

2.1.4. COVID-19 Döneminde Enflasyon

COVID-19 pandemisi sonucunda küresel ekonomide daralmalar yaşanmıştır. Söz konusu daralmalarda enflasyonun rolü de oldukça önemlidir. Pandemiye karşı 2020 yılında alınan önlemler neticesinde petrol fiyatlarında düşüş yaşanmıştır. Ayrıca ülkelerin döviz kurlarında farklı nedenlerden kaynaklanan dalgalanmalar ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, arz ve talep arasında yaşanan uyumsuzluklar neticesinde enflasyon oranları da etkilenmiştir (Bölükbaş, 2020: 51).

Tablo 2.7 ve Tablo 2.8 sırasıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde Tüketici Fiyat Endeksine (TÜFE) göre ölçülmüş enflasyon oranlarını göstermektedir. TÜFE ile ölçülen enflasyon belirli hanehalkı grupları tarafından satın alınan bir mal ve hizmet sepetinin fiyatlarındaki değişiklik olarak ifade edilmektedir. 2015 baz yılı dikkate alınarak yıllık büyüme oranı cinsinden ölçülmüştür.

Tablo 2.7. Enflasyon Oranları (Gelişmiş Ülkeler)

Ülke	Dönem	Veri
Avustralya	2020-Q1	2.19
	2020-Q2	-0.35
	2020-Q3	0.69
	2020-Q4	0.86
	2021-Q1	1.11

	2021-Q2	3.85
	2021-Q3	3.01
	2021-Q4	3.50
	2020-Q1	2.12
	2020-Q2	0.36
	2020-Q3	1.22
	2020-Q4	1.24
ABD	2021-Q1	1.90
	2021-Q2	4.85
	2021-Q3	5.34
	2021-Q4	6.69
	2020-Q1	1.70
	2020-Q2	0.80
	2020-Q3	0.80
	2020-Q4	0.80
Birleşik Krallık	2021-Q1	0.90
	2021-Q2	2.10
	2021-Q3	2.70
	2021-Q4	4.40
	2020-Q1	-0.13
	2020-Q2	-1.22
	2020-Q3	-0.86
	2020-Q4	-0.69
İsviçre	2021-Q1	-0.43
	2021-Q2	0.49
	2021-Q3	0.83
	2021-Q4	1.44
	2020-Q1	0.62
	2020-Q2	0.10
	2020-Q3	0.52
	2020-Q4	0.45
Danimarka	2021-Q1	0.71
	2021-Q2	1.65
	2021-Q3	1.90
	2021-Q4	3.15
	2020-Q1	0.14
	2020-Q2	-1.12
	2020-Q3	-0.74
	2020-Q4	-0.74
İsrail	2021-Q1	-0.07
	2021-Q2	1.34
	2021-Q3	2.23
	2021-Q4	2.54
	2020-Q1	1.04
Belçika	2020-Q2	0.55
	2020-Q3	0.82

	2020-Q4	0.56
	2021-Q1	0.54
	2021-Q2	1.44
	2021-Q3	2.62
	2021-Q4	5.17
	2020-Q1	1.19
	2020-Q2	0.30
	2020-Q3	0.35
Fransa	2020-Q4	0.08
	2021-Q1	0.74
	2021-Q2	1.38
	2021-Q3	1.72
	2021-Q4	2.72
	2020-Q1	1.62
	2020-Q2	0.41
	2020-Q3	-0.92
Almanya	2020-Q4	-0.50
	2021-Q1	1.50
	2021-Q2	2.19
	2021-Q3	3.88
	2021-Q4	4.71
	2020-Q1	0.29
	2020-Q2	-0.13
	2020-Q3	-0.48
İtalya	2020-Q4	-0.23
	2021-Q1	0.58
	2021-Q2	1.20
	2021-Q3	2.18
	2021-Q4	3.54
	2020-Q1	0.60
	2020-Q2	-0.66
	2020-Q3	-0.50
İspanya	2020-Q4	-0.72
	2021-Q1	0.59
	2021-Q2	2.56
	2021-Q3	3.40
	2021-Q4	5.81
	2020-Q1	1.81
	2020-Q2	0.02
	2020-Q3	0.27
Kanada	2020-Q4	0.78
	2021-Q1	1.44
	2021-Q2	3.35
	2021-Q3	4.06
	2021-Q4	4.73
Kore	2020-Q1	0.97
	2020-Q2	0.01

	2020-Q3	0.72
	2020-Q4	0.45
	2021-Q1	1.42
	2021-Q2	2.49
	2021-Q3	2.54
	2021-Q4	3.55
Japonya	2020-Q1	0.50
	2020-Q2	0.10
	2020-Q3	0.17
	2020-Q4	-0.83
	2021-Q1	-0.53
	2021-Q2	-0.80
	2021-Q3	-0.17
	2021-Q4	0.50

Kaynak: OECD(2023), Inflation (CPI) (indicator). doi: 10.1787/eee82e6e-en

Tablo 2.7'ye göre, 2020 yılının ilk çeyreğinde TÜFE'ye göre hesaplan enflasyon oranlarında İsviçre dışındaki tüm ülkelerde artış yaşanmıştır. 2020 yılının ikinci çeyreğinde enflasyon oranlarındaki artış Avustralya, İsviçre, İsrail, İtalya ve İspanya dışındaki tüm ülkelerde devam etmiştir. 2020 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren İsviçre, İsrail, Almanya, İtalya, İspanya ve Japonya dışındaki tüm ülkelerde enflasyon oranlarında sürekli artışlar yaşanmıştır. Diğer ülkelerde 2020:Q3 2021:Q4 döneminde enflasyon oranlarında sürekli bir düşüş ya da artış yaşanmamıştır. Enflasyon oranlarındaki değişim ilgili dönemlerde değişkenlik göstermiştir.

Tablo 2.8. Enflasyon Oranları (Gelişmekte Olan Ülkeler)

Ülke	Dönem	Veri
Türkiye	2020-Q1	12.13
	2020-Q2	11.65
	2020-Q3	11.76
	2020-Q4	13.51
	2021-Q1	15.59
	2021-Q2	17.09
	2021-Q3	19.26
	2021-Q4	25.85
Çin	2020-Q1	4.96
	2020-Q2	2.72
	2020-Q3	1.96
	2020-Q4	0.12
	2021-Q1	-0.11
	2021-Q2	1.27
	2021-Q3	1.00

	2021-Q4	1.78
	2020-Q1	50.43
	2020-Q2	43.89
	2020-Q3	39.80
Arjantin	2020-Q4	36.38
	2021-Q1	40.65
	2021-Q2	48.47
	2021-Q3	51.89
	2021-Q4	51.40
	2020-Q1	3.83
	2020-Q2	2.14
	2020-Q3	2.63
Brezilya	2020-Q4	4.25
	2021-Q1	5.29
	2021-Q2	7.72
	2021-Q3	9.64
	2021-Q4	10.49
	2020-Q1	3.70
	2020-Q2	2.93
	2020-Q3	2.68
Şili	2020-Q4	2.88
	2021-Q1	2.95
	2021-Q2	3.59
	2021-Q3	4.89
	2021-Q4	6.63
	2020-Q1	2.92
	2020-Q2	2.11
	2020-Q3	1.20
Endonezya	2020-Q4	1.47
	2021-Q1	1.43
	2021-Q2	1.48
	2021-Q3	1.57
	2021-Q4	1.76
	2020-Q1	6.61
	2020-Q2	5.20
	2020-Q3	5.53
Hindistan	2020-Q4	4.95
	2021-Q1	4.44
	2021-Q2	5.33
	2021-Q3	4.82
	2021-Q4	4.97
	2020-Q1	3.39
	2020-Q2	2.77
Meksika	2020-Q3	3.90
	2020-Q4	3.52
	2021-Q1	3.99
	2021-Q2	5.95

	2021-Q3	5.80
	2021-Q4	6.99
	2020-Q1	2.43
	2020-Q2	3.11
	2020-Q3	3.54
	2020-Q4	4.44
Rusya	2021-Q1	5.55
	2021-Q2	6.02
	2021-Q3	6.86
	2021-Q4	8.31
	2020-Q1	4.32
	2020-Q2	2.33
	2020-Q3	3.04
	2020-Q4	3.17
Güney Afrika	2021-Q1	3.10
	2021-Q2	4.95
	2021-Q3	4.94
	2021-Q4	5.44

Kaynak: OECD (2023d), Inflation (CPI) (indicator). doi: 10.1787/eee82e6e-en

Tablo 2.8'e göre 2020:Q1-2021:Q4 döneminde Çin hariç tüm gelişmekte olan ülkelerde enflasyon oranlarında sürekli bir artış yaşanmıştır. İlgili dönemde dikkat çeken bir husus, 2020 yılının ilk çeyreğinde Arjantin'in enflasyon oranının %50.43 olarak gerçekleşmesidir. Diğer gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında söz konusu dönemde Arjantin'de enflasyon probleminin ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. 2020 yılının ilk çeyreğinde %12.13'lük bir enflasyon oranı ile Arjantin'i Türkiye takip etmiştir.

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde COVID-19 döneminde tüketici fiyatlarıyla ölçülen enflasyon rakamları, enflasyonun yorumlanmasında birtakım yanılsamalara yol açabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, TÜFE harcama kalıplarında COVID-19 döneminde ortaya çıkan bu ani değişiklikleri yansıtamayabilir. Çünkü TÜFE'nin hesaplandığı sepetteki mal ve hizmet ağırlıkları sürekli olarak güncellenmemektedir. Örneğin, COVID-19 döneminde artık satın alınmayan temel olmayan malların fiyatlarındaki düşüş TÜFE'yi aşağı çekebilmektedir (Reinsdorf, 2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

COVID-19'UN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: AMPİRİK ÇERÇEVE

3.1. Literatür Taraması

Literatürde COVID-19'un ekonomi üzerindeki etkilerini enflasyon, işsizlik, ticaret ekonomik büyüme gibi çeşitli göstergeler aracılığıyla ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu başlık altında ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, dış ticaret gibi çeşitli iktisadi göstergelerle COVID-19 arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara yer verilmektedir.

COVID-19-Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Çalışmalar:

Inegbedion (2021), Nijerya'daki COVID-19 karantinasının bir sonucu olarak ekonomik faaliyetlerin kısıtlanması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi OLS yöntemi ile incelediği çalışmada, COVID-19 döneminde uygulanan karantinanın neden olduğu ekonomik faaliyetler ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Apergis ve Apergis (2021a), COVID-19'un ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Mart 2020-Ocak 2021 dönemini kapsayan aylık veriler ile Bayesian PVAR modelini kullanarak OECD ülkeleri için araştırmıştır. Elde edilen bulgular, COVID-19'un reel hasıla (ekonomik büyüme) üzerinde negatif bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Romanya için Soova vd. (2021), COVID-19'un ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Elde edilen bulgular, Covid-19 nedeniyle azalan faaliyet şokunun 2020'nin ilk yarısında GDP'yi negatif yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Ocak 2018-Kasım 2020 dönemini içeren verilerle Avrupa Birliği için Tudorache, Nae ve Jianu (2021), COVID-19'un sanayi üretimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Panel

EGLS yönteminden elde edilen bulgular, COVID-19'un sanayi üretimini azalttığını göstermiştir.

Jena vd. (2021), ABD, Meksika, Almanya, İtalya, İspanya, Fransa, Hindistan ve Japonya olmak üzere sekiz ülkenin 2020 yılının Nisan-Haziran çeyreğine ilişkin GDP rakamlarını çok katmanlı bir yapay sinir ağı modeli ile tahmin etmiştir. Tahmin edilen GDP rakamları, Nisan-Haziran 2020 çeyreğinde tüm ülkeler için GDP'de düşüşler yaşandığını göstermektedir.

COVID-19-Ticaret İlişisini İnceleyen Çalışmalar: Vidya ve Prabheesh (2020), ilk 15 küresel ticaret ülkesinde COVID-19 salgını öncesinde ve sonrasında ülkeler arasındaki ticaretin birbirine bağlılığını ve ticaretin gelecekteki yönünü tahmin etmiştir. Ticaret Ağı Analizi (Trade Network Analysis) ve Yapay Sinir Ağları (Artificial Neural Networks) yönteminden elde edilen bulgular, COVID-19 salgını sonrasında ülkeler arasındaki ticari bağlantıda ve yoğunlukta ciddi bir azalma olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Çin'in ticaret ağındaki merkez konumun salgından etkilenmediği bulgusuna erişilmiştir. Ayrıca Aralık 2020'ye kadar çoğu ekonominin ticaretinde ciddi bir düşüş yaşanacağı öngörülmüştür.

Bulanık Küme Niteliksel Karşılaştırmalı Analizini kullanarak (Fuzzy-set Qualitative Comparative Analysis) Mena, Karatzas ve Hansen (2022), salgının birinci dalgası sırasında ülke düzeyinde ticaret esnekliğini araştırmıştır. 74 ülkenin incelendiği çalışmadan elde edilen bulgular, ticari dayanıklılığın ortaya çıkarılmasında küreselleşmenin (ekonomik ve sosyal), lojistik, sağlık hizmetlerine hazırlıklı olmanın ve yüksek gelir seviyelerinin pozitif bir rol oynadığı, güçlü bir hükümet tepkisinin ve yüksek sayıda ölümün büyük ölçüde olumsuz bir etkiye yol açtığı tespit edilmiştir.

Espitia vd. (2022) Ocak-Haziran 2020 dönemini içeren verilerle 28 ihracatçı ülke ve 50'den fazla ticaret ortağının aylık ticaret verilerini kullanarak, COVID-19 salgınının uluslararası ticareti nasıl etkilediğini çekim (gravity) modeli aracılığıyla araştırmıştır. Sektör düzeyine dayalı çekim modelinden elde edilen bulgular, uzaktan çalışmanın uygulanabilirliği, malların dayanıklılığı ve küresel tedarik zincirine entegrasyon gibi sektörel özelliklerin ticari etkilerin azaltılmasında veya artırılmasında büyük rol

oynadığını göstermiştir. Bununla birlikte COVID-19 şoklarının sektörler arasında büyük farklılıklar gösterdiği bulgusuna erişilmiştir.

Hayakawa ve Mukunoki (2021), COVID-19'un uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini 2019 ve 2020 Ocak-Ağustos dönemine ilişkin aylık veriler kullanarak çekim (gravity) eşitliği aracılığıyla incelemiştir. Çalışmada kullanılan veriler 34 ülkenin 173 ülkeye ihracatını içermektedir. Elde edilen bulgular, COVID-19'un ithalatçı ve ihracatçı ülkelerin ticaretini negatif etkilediğini ortaya koymuştur. Bu etkilerin Temmuz 2020'den itibaren önemsiz düzeylerde seyrettiği tespit edilmiştir. Ayrıca COVID-19'un endüstriler arasında heterojen ticari etkileri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Ando ve Hayakawa (2022) 2019 ve 2020 yıllarına ilişkin üçer aylık verilerle 146 ülkede COVID-19'un hizmetler ticareti üzerindeki etkisini PPML yöntemi ile incelemiştir. Elde edilen bulgular, COVID-19'un hem hizmet ticareti hem de ithalatı üzerinde negatif bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Pandemi özellikle ithalat açısından hizmet ticaretini mal ticaretinden daha çok olumsuz yönde etkilemektedir.

COVID-19-Enflasyon İlişkisini İnceleyen Çalışmalar: Erdoğan, Yıldırım ve Gedikli (2020) 28 Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkelerde Ocak 2020 -Temmuz 2020 döneminde enflasyonun temel belirleyicilerini mekânsal panel veri yöntemleri ile araştırmıştır. Elde edilen bulgular, enflasyondaki artışın nedeninin döviz kuru ve para arzı oranları olduğunu ortaya koymuştur.

Cavollo (2020) ABD kredi ve banka kartı işlemlerinden elde edilen pandemi sırasında tüketim harcamalarındaki değişikliklere ilişkin tahminleri kullanarak TÜFE sepetinin ağırlıklarını güncellemiştir ve COVID-19'un 18 ülkede enflasyon üzerindeki etkisini araştırmıştır. Elde edilen bulgular, ABD'de COVID-19 enflasyon oranının resmi enflasyon oranlarından hem çekirdek hem de manşet enflasyon açısından yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca çalışmada incelenen diğer 16 ülkeden 10'unda benzer bulgular tespit edilmiştir.

Apergis ve Apergis (2021b), 2 Ocak 2019-31 Temmuz 2020 dönemini kapsayan günlük veriler ile COVID-19'un ABD enflasyonu üzerindeki etkisini araştırmıştır. GARCH modelinden elde edilen bulgular, enflasyon beklentilerinin ve oynaklığının COVID-19'dan olumlu etkilendiğini göstermektedir.

Seiler (2020), banka kartı işlemlerinden elde edilen kamuya açık verilerle İsviçre'de tüketici fiyat endeksi üzerindeki COVID kaynaklı ağırlıklandırma önyargısının etkisini ölçmek için TÜFE sepet ağırlıklarını güncelleyerek alternatif bir fiyat endeksi oluşturmuştur. Elde edilen bulgular, COVID enflasyonunun TÜFE enflasyonunun önerdiğinden daha yüksek olduğunu göstermiştir.

COVID-19-İşsizlik İlişisini İnceleyen Çalışmalar: 1 Ocak-24 Ağustos 2020 dönemine ilişkin günlük veriler ile Yilmazkuday (2020), COVID-19 ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Yapısal VAR yöntemini kullanarak incelemiştir. Elde edilen bulgular, COVID-19 ile işsizlik oranları arasında hem kısa hem de uzun dönemde pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Kalenkoski ve Pabilonia (2020), COVID-19'un işgücü piyasası üzerindeki etkisini ABD ekonomisi için Rassal Etkiler Modelini kullanarak incelemiştir. Elde edilen bulgular, COVID-19'un incelenen tüm gruplarda hem istihdamı hem de çalışma saatlerini azaltıcı bir etkisinin olduğunu göstermiştir.

Bauer ve Weber (2020), Almanya'da COVID-19'u kontrol altına almak için uygulanan tedbirlerin işgücü piyasası üzerindeki kısa dönem etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgular, Nisan 2020'de istihdamdan işsizliğe kaymaların %60'ının kapanma tedbirlerinden kaynaklandığını göstermiştir. Bununla birlikte, kısa dönemde kapanma tedbirlerinin işsizliği 117.000 kişi artırdığı tespit edilmiştir.

Fourier Granger nedensellik testini kullanarak Su vd. (2021), 2019 Aralık-2020 Aralık dönemine ilişkin verilerle COVID-19 ile işsizlik arasındaki ilişkiyi Fransa, İspanya, Almanya, İtalya ve İngiltere için araştırmıştır. Elde edilen nedensellik bulguları, ülkelere göre farklılık göstermiştir. Nedensellik testinden elde edilen bulgular, COVID-19 vakalarının İngiltere, Almanya ve İtalya'da işsizlikteki artışın bir nedeni

olduğunu göstermiştir. İspanya ve İtalya’da ise COVID-19 vakalarının işsizlikteki artışın nedeni olmadığı tespit edilmiştir.

AB ülkeleri için Georgiou (2021), Ocak-Aralık 2020 dönemine ilişkin verilerle COVID-19’un işsizlik üzerindeki etkisini incelemiştir. Panel OLS yönteminden elde edilen bulgular, COVID-19 kaynaklı ölümler ile işsizlik arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

3.2. Çalışmanın Kısıtları

Çalışmanın amacı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde COVID-19’un ekonomi üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Çalışmanın ikinci bölümünde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde COVID-19’un işsizlik, ekonomik büyüme, dış ticaret gibi makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisi sunulan verilerle incelenmekle birlikte, çalışmada, karşılaşılan temel kısıt incelenecek dönemin kısa bir zaman periyodunu içermesidir. Bu nedenle kısıtlı bir zaman periyoduyla ekonomik analiz yapılması güçleşmektedir. Dolayısıyla, ilgili dönemdeki yıllık verilerle zaman serisi yöntemlerini kullanarak analiz yapılması mümkün değildir. Panel veri yöntemlerinin kullanılması durumunda da yıllık verilerle COVID-19 dönemine ilişkin analiz yapılması elde edilen bulguların güvenilirliğini zedelemektedir. Bu nedenle COVID-19’un ekonomik etkilerinin ölçülebilmesi için seçilen değişkenlerin zaman periyodunu genişletmek amacıyla aylık verilerden oluşması sonuçların güvenilir olması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Apergis ve Apergis (2021a) çalışması referans alınarak, COVID-19’un ekonomik büyüme üzerindeki etkisi aylık veriler kullanılarak Ocak 2020-Aralık 2021 dönemi için ele alınmıştır.

3.3. Model ve Veri Seti

Bu bölümde, 7 gelişmiş ve 5 gelişmekte olan ülkede² COVID-19’un reel hasıla (ekonomik büyüme) üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Kurulan modelde ekonomik

² Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı yapılırken IMF (2023) sınıflandırması kullanılmıştır. Analize dahi edilen gelişmiş ülkeler Kanada, Danimarka, İsrail, Japonya, Kore, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık’tır. Analize dahil edilen gelişmekte olan ülkeler ise Şili, Kolombiya, Macaristan, Brezilya ve Hindistan’dır.

büyüme (y), para arzı (m) ve COVID-19 vaka sayısının (c) bir fonksiyonu olarak tanımlanmıştır:

$$y = f(m, c) \quad (3.1)$$

Denklem (3.1)'deki fonksiyon ekonometrik olarak panel veri formatında

$$\ln y_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln m_{it} + \beta_2 \ln c_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.2)$$

şeklinde yazılabilir. (3.2) numaralı denklemde i ve t indisleri sırasıyla ülkeleri ve zaman periyodunu simgelemektedir. ε terimi, modelin rassal hata terimini simgelemektedir. β_1 para arzına, β_2 ise COVID-19 vaka sayısına ait eğim katsayısıdır. β_1 para arzındaki %1'lik bir değişimin; β_2 ise COVID-19 vaka sayısındaki %1'lik bir değişimin ekonomik büyüme üzerinde yüzde kaçlık bir değişmeye yol açtığını ölçmektedir. Çalışmadaki tüm değişkenler logaritmik formda kullanılmıştır.

Tablo 3.1'de modelde kullanılan değişkenlere ilişkin göstergeler ve verilerin hangi kaynaklardan elde edildiği bilgisi yer almaktadır.

Tablo 3.1. Değişkenler ve Veri Kaynağı

Değişken	Gösterge	Kaynak
y	Mevsimsellikten Arındırılmış Sanayi Üretimi	OECD
m	M1 para arzı	OECD
c	Toplam Vaka Sayısı	Our World in Data

3.4. Metodoloji ve Bulgular

Bu başlık altında birim kök, eşbütünleşme ve regresyon analizine ilişkin metodoloji ve bulgular yer almaktadır.

3.4.1 Birim Kök Analizi

Bir serinin temel veri üreten sürecinin bazı özelliklerini belirlemek için serinin birim kök içerip içermediğinin incelenmesi önemli bir husustur. Birim kökü olmayan bir seri, sabit bir varyansa sahip olduğu için durağan kabul edilmektedir ve şokların

serideki etkileri zamanla azalan bir yapıdadır. Bu özellik, iktisadi serilerde oldukça önemli bir husustur (Das, 2019: 312).

Bu çalışmada serilerin birim kök içerip içermediklerinin tespiti için panel veri yönteminde yaygın olarak kullanılan birim kök testlerinden Maddala ve Wu (1999) testi kullanılmıştır. Maddala ve Wu birim kök testinde “ H_0 : seri birim kök içermektedir” boş hipotezi “ H_1 : seri birim kök içermemektedir” şeklinde kurulan alternatif hipoteze karşı sınanmaktadır.

Tablo 3.2. Maddala ve Wu Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
lny	15.385	11.229
lm	13.939	11.941
lnc	16.332	15.114
Δlny	111.248***	78.157***
Δlm	88.283***	80.033***
Δlnc	129.948***	125.217***

Not: Δ fark operatörünü göstermektedir.

Analizler sabit terim içermektir.

AIC bilgi kriteri göz önüne alınarak gecikme uzunluğu iki grup için de 5 olarak belirlenmiştir.

*** %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 3.2, Maddala ve Wu panel birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Her iki ülke grubu için elde edilen bulgular, serilerin düzeylerinde durağan olmadığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, seriler birim kök içermektedir. Serilerin birinci farkları alındığında boş hipotez %1 anlamlılık düzeyinde reddedilerek serilerin birim kök içermedikleri tespit edilmiştir. Yani seriler birinci farklarında durağan hale gelmektedir.

3.4.2. Panel Eşbütünleşme Testi

Maddala ve Wu birim kök testinden elde edilen bulgular, tüm değişkenlerin düzeylerinde durağan olmadığını ancak tüm değişkenlerin birinci farklarında durağan olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, bu bulgu değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin (uzun dönemli bir ilişkinin) olup olmadığını araştırılmasını mümkün kılmaktadır. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin bulunup bulunmadığının incelenmesinde Pedroni (1999, 2004) eşbütünleşme testi kullanılmıştır.

Pedroni (1999, 2004), eşbütünleşme ilişkisinin tespiti için panel testleri ve grup testleri olmak üzere iki ayrı test seti önermektedir. Panel testleri boyut içi (within dimension) yaklaşımı temel almaktadır ve “panel v istatistiği, panel rho istatistiği, panel PP istatistiği ve panel ADF istatistiği” olmak üzere dört istatistik içermektedir. Bu istatistikler, ülkeler arasındaki ortak zaman faktörlerini ve heterojenliği hesaba katmaktadır. Grup testleri, boyutlar arası (between dimension) yaklaşımı temel almaktadır “grup rho istatistiği, grup PP istatistiği ve grup ADF istatistiği” olmak üzere üç istatistik içermektedir. Bu istatistikler, paneldeki her bir ülke için artıkların birim kök testleri ile ilişkili bireysel otoregresif katsayıların ortalamalarına dayanmaktadır (Apergis ve Payne, 2009: 214).

Pedroni Eşbütünleşme testinde “ H_0 : değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur” şeklinde kurulan boş hipotez “ H_1 : değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır” alternatif hipotezine karşı sınanmaktadır.

Tablo 3.3. Pedroni Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Testler	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
Panel v-stat	-0.870	0.392
Panel rho-stat	-0.340	-0.079
Panel PP-stat	-2.422***	-3.285***
Panel ADF-stat	2.234**	-5.127***
Group rho-stat	0.588	0.058
Group PP-stat	-4.719***	-4.479***
Group ADF-stat	-2.771***	-4.792***

Not: Tahminler sabit terim içermektedir.

Gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir.

*** ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 3.3. Pedroni Eşbütünleşme testi sonuçları yer almaktadır. Tabloya göre, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için sunulan 7 ayrı testten 4’ünde boş hipotez reddedilerek değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bir başka deyişle, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır.

3.4.3. Panel Regresyon Analizi

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğunun belirlenmesinin ardından uzun dönemde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin tespit edilebilmesi için panel regresyon analizi uygulanmıştır. FMOLS tahmincisi hem seri

korelasyonu hem de potansiyel içsellik sorunlarını açıklayabilmektedir. Bu nedenle FMOLS basit OLS tahmincisine tercih edilmektedir. Bu yöntemin avantajlarından biri de uzun dönem ilişkiler tahmin edilirken ülkeye özgü sabit etkilerin heterojen olmasına izin vermesidir (Phan ve Jeong, 2015: 221). FMOLS, sabit terimin varlığını ve hata terimi ile regresörlerin farklılıkları arasındaki olası korelasyonu dikkate almaktadır (Maeso-Fernandez, Osbat ve Schnatz, 2004:19) Dolayısıyla belirtilen avantajlar nedeniyle uzun dönem ilişki tahmin edilirken Pedroni (2000, 2001) tarafından geliştirilen FMOLS yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 3.4. FMOLS Tahmincisi Sonuçları

Değişkenler	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
	Katsayı	Katsayı
lnm	0.066***	0.861***
lnc	-0.024**	-0.010***

Not: Tahminler sabit terim içermektedir.

*** ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 3.4, FMOLS tahmincisinden elde edilen uzun dönem katsayıları göstermektedir. Tabloya göre, gelişmiş ülkelerde para arzındaki %1'lik bir artış ekonomik büyümeyi % 0.066 artırırken; COVID-19 vaka sayısındaki %1'lik bir artış ise ekonomik büyümeyi %0.024 azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise para arzındaki %1'lik bir artış ekonomik büyümeyi %0.861 artırırken; COVID-19 vaka sayısındaki %1'lik bir artış ise ekonomik büyümeyi %0.010 azaltmaktadır.

SONUÇ

Küresel olarak COVID-19 salgını ve bu salgını kontrol altına almayı amaçlayan politika tepkileri, geniş kapsamlı ekonomik sonuçlara yol açmıştır. Pandeminin insan sağlığı ve davranışları üzerinde çeşitli etkileri olmuştur. Bu bağlamda, hükümetler salgını kontrol altına almak ve salgının yol açtığı olumsuz etkileri telafi etmek için çeşitli ekonomik destek tedbirleri uygulamaya başlamıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede pandemi kapsamında alınan tedbirler nedeniyle vatandaşların evden çalışması gerekmiş, sosyal etkileşimler sınırlanmış, okullar, mağazalar ve restoranlar kapatılmak zorunda kalınmıştır. Bununla birlikte hükümetler toplu taşıma ve uluslararası sınırlar içinde ve dışında seyahatlere çeşitli kısıtlamalar getirmiştir. Bu kısıtlamalar, ekonominin belirli sektörlerinde ekonomik aktiviteyi olumsuz etkilerken, bazı sektörleri nispi olarak etkilememiştir (OECD, 2022: 3). Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı COVID-19'un ekonomik etkilerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bağlamında incelenmesidir. Bu amaçla öncelikli olarak seçilmiş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere 2020:Q1-2021:Q4 döneminde (COVID-19 dönemi) enflasyon, işsizlik, ekonomik büyüme ve dış ticaret verileri tablosal olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular, COVID-19'un hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülke ekonomilerini etkilediğini ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan etkilerin boyutu ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, etkilerin ortaya çıktığı dönemde ülkeler arasında farklılık göstermiştir. Ülke bazlı farklılıklar dikkate alındığında, COVID-19'un ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon ve dış ticaret üzerindeki etkilerinin genel olarak 2020'nin ilk ve ikinci çeyreğinde daha baskın olduğu görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, 7 gelişmiş ve 5 gelişmekte olan ülkede COVID-19'un ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Ocak 2020-Aralık 2021 döneminde içeren aylık verilerle FMOLS yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular, COVID-19 ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu Apergis ve Apergis (2021a); Jena vd. (2021), Soova vd. (2021); Tudorache, Nae ve Jianu (2021) çalışmalarının bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ũlkelerde, COVID-19 pandemisi gibi ũnceden ũngŕrũlemeyecek tehditlere karşı ũlkelerin bir gũvenlik fonu oluşturması ũnerilebilir. Bu fon kapsamında ũzellikle dezavantajlı grupların desteklenmesine yŕnelik sosyal yardım fonlarının oluşturulması sağlanabilir. COVID-19 beşeri sermayenin bir belirleyeni olan sağlığın ũnemini ortaya koymuştur. Bir sağlık krizi olarak ortaya çıkan COVID-19, tũm ũlke ekonomileri ũzerinde olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Bu bağlamda ũlkelerin sağlık sistemlerinin sağlamlaştırması beklenmedik sağlık krizleri ile mũcadelede ũnemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla ũlkeler sağlık sisteminin ve politikalarının etkin olmasına yŕnelik ũnlemler almalıdır.

Gelecekte bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara COVID-19'un ekonomik etkilerini farklı demografik gruplar ũrnekleminde incelemesi ũnerilebilir.

KAYNAKÇA

- Adarov A (2022) *Global Income Inequality and the COVID-19 Pandemic in Three Charts*. <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/global-income-inequality-and-covid-19-pandemic-three-charts> (8 Haziran 2023)
- Aiyar S, Malacrino D, Mohommad A, Presbitero A (2022) International trade spillovers from domestic COVID-19 lockdowns. *IMF Working Paper*, WP/22/120.
- Amador J, Gouveia CM, Pimenta AC (2023) COVID-19, lockdowns and international trade: evidence from firm-level data. *Empirical Economics* 65:2427–246.
- Ando M, Hayakawa K (2022) Impact of COVID-19 on trade in services. *Japan World Econ.* 62:101131.
- Antipova A (2021) Analysis Of The COVID-19 impacts on employment and unemployment across the multi-dimensional social disadvantaged areas. *Soc Sci Humanit Open* 4(1):100224.
- Apergis N, Payne JE (2009) Energy consumption and economic growth in Central America: Evidence from a panel cointegration and error correction model. *Energy Economics* 31(2): 211-216.
- Apergis E, Apergis N (2021a) The impact of COVID-19 on economic growth: evidence from a Bayesian Panel Vector Autoregressive (BPVAR) model. *Applied Economics* 53(58): 6739-6751.
- Apergis E, Apergis N (2021b) Inflation expectations, volatility and Covid-19: evidence from the US inflation swap rates. *Applied Economics Letters*, 28(15): 1327-1331.
- Arellano C, Bai Y, Mihalache GP (2023) Deadly debt crises: COVID-19 in emerging markets. NBER Working Paper Series, Working Paper 27275. <https://www.nber.org/papers/w27275>
- Arriol CP, Kowalski P, Tongeren FV (2022) Understanding structural effects of COVID-19 on the global economy: First steps. *OECD Trade Policy Papers*, No. 261, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/18166873>
- Bao HHG, Le HP (2021) Asymmetric impact of exchange rate on trade between Vietnam and each of EU-27 countries and the UK: evidence from nonlinear ARDL and the role of vehicle currency. *Heliyon* 7(6): e07344.

- Bauer A, Weber E (2020) Covid-19: How much unemployment was caused by the shutdown in Germany? *Applied Economics Letters* 28(12): 1053-1058.
- Battisti E, Alfiero S, Leonidou E (2022) Remote working and digital transformation during the COVID-19 pandemic: Economic–financial impacts and psychological drivers for employees. *Journal of Business Research* 150: 38-50.
- Bi M (2023) Impact of COVID-19 on environmental regulation and economic growth in China: A way forward for green economic. *Economic Analysis and Policy* 77: 1001-1015.
- Boissay F, Rungcharoenkitkul P (2020). Macroeconomic effects of Covid-19: An early review. *BIS Bulletin* 7: 1-6.
- Bouhali H, Dahbanib A, Dinar B (2021) COVID-19 impacts on financial markets: Takeaways from the third wave. *Russian Journal of Economics* 7(3): 200-2012.
- Bölükbaş M (2020) Türkiye ekonomisinde enflasyon ve faiz oranı Covid- 19 salgınından etkilendi mi? *Bankacılar Dergisi* 31(115): 50-68.
- Brodeur A, Gray D, Islam A, Bhuiyan SJ (2020) A literature review of the economics of COVID-19. *IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper Series, IZA DP No. 13411*.
- Cavallo A (2020) Inflation with Covid consumption basket NBER Working Paper, 27352.
- Congressional Research Service Report (CRSP) (2021) Global Economic Effects of COVID-19. <https://sgp.fas.org/crs/row/R46270.pdf> (11 Mayıs 2023)
- Das P (2019) *Econometrics in Theory and Practice (Analysis of Cross Section, Time Series and Panel Data with Stata 15.1)*. (Springer Nature Singapore Pte Ltd: Singapore).
- Dauderstädt M (2022) International inequality and the COVID-19 pandemic. *Intereconomics Review of European Economic Policy* 57(1): 40-46.
- Ebrahimi E, Igan D, Peria SM (2020) The impact of COVID-19 on inflation: Potential drivers and Dynamics. *IMF Research, Special Notes Series on COVID-19*.
- Erdoğan S, Yıldırım DÇ, Gedikli A (2020) Dynamics and Determinants of Inflation During the COVID-19 Pandemic Period in European Countries: A Spatial Panel Data Analysis. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi* 22(S1): 61-67.
- Espitia A, Mattoo A, Rocha N, Ruta M, Winkler D (2022) Pandemic trade: COVID-19, remote work and global value chains. *World Econ.* 45(2):561-589.

- Feng Q, Wu GL, Yuan M, Zhou S (2022) Save lives or save livelihoods? A cross-country analysis of COVID-19 pandemic and economic growth. *Journal of Economic Behavior & Organization* 197: 221-256.
- Fernandes N (2020) Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy. *IESE Business School Working Paper*, Paper No. WP-1240-E. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3557504>
- Haileamlak A (2021) *The impact of COVID-19 on health and health systems*. *Ethiopian J Health Sci.* 31(6): 1073-1074.
- Hayakawa K, Mukunoki H (2021) The impact of COVID-19 on international trade: Evidence from the first shock. *J Jpn Int Econ.* 60:101135. doi: 10.1016/j.jjie.2021.101135.
- Inegbedion H (2021) Impact of COVID-19 on economic growth in Nigeria: opinions and attitudes. *Heliyon* 7(5): e06943.
- Jaumotte F, Li L, Medici A, Oikonomou M, Pizzinelli C, Shibata I, Soh J, Tavares MM (2023) Digitalization during the Covid-19 crisis: Implications for productivity and labor markets in advanced economies. IMF, *Staff Discussion Note*, SDN/2023/003.
- Jena PR, Majhi R, Kalli, R., Managi, S., Majhi, B. (2021). Impact of COVID-19 on GDP of major economies: Application of the Artificial Neural Network Forecaster. *Economic Analysis and Policy* 69: 324-339.
- Georgiou MN (2021) Covid 19 on unemployment rate. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3801700>
- Gherghina SC (2023). The impact of COVID-19 on financial markets and the real economy. *Economies* 11: 107.
- Gurara D, Fabrizio S, Wiegand J (2020) COVID-19: *Without Help, low-income developing countries risk a lost decade*. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2020/08/27/blog-covid-19-without-help-low-income-developing-countries-risk-a-lost-decade> (18 May 2023)
- IMF (2023), Country Composition of WEO Groups, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/April/groups-and-aggregates> (10 Şubat 2023)
- Inegbedion H (2021) Impact of COVID-19 on economic growth in Nigeria: opinions and attitudes. *Heliyon* 7(5): E06943.

- Iwata K, Miyakoshi C (2022) Is COVID-19 mortality associated with test number? *Journal of Family Medicine and Primary Care* 11(5):1842-1844.
- Kalenkoski CM, Pabilonia SW (2020) Initial impact of the COVID-19 pandemic on the employment and hours of self-employed coupled and single workers by gender and parental status. *Discussion Paper Series, IZA DP No. 13443*.
- Kose MA, Nagle P, Ohnsorge F, Sugawara N (2021) What has been the impact of COVID-19 on debt? *World Bank Policy Research Working Paper*, 9871.
- Maddala GS, Wu S (1999) A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test. *Oxford Bulletin of Economics And Statistics* 61: 631-652.
- Maeso-Fernandez F, Osbat C, Schnatz B (2004) Towards the estimation of equilibrium exchange rates for cee acceding countries: Methodological issues and a panel cointegration perspective. *European Central Bank Working Paper Series*, NO. 353.
- Mahler DG, Yonzan N, Lakner C (2022) The impact of COVID-19 on global inequality and poverty. *World Bank Policy Research Working Paper*, 10198.
- Marchand G, Patil AS, Masoud AT, Ware K, King A, Ruther S, Brazil G, Calteux N, Ulibarri H, Parise J, Arroyo A, Coriell C, Cook C, Ruuska A, Nourelden AZ, Sainz K (2022) Systematic review and meta-analysis of COVID-19 maternal and neonatal clinical features and pregnancy outcomes up to June 3, 2021. *AJOG Global Reports* 2(1): 100049.
- Mena C, Karatzas A, Hansen C (2022) International trade resilience and the Covid-19 pandemic. *J Bus Res.* 138:77-91.
- Moosavi J, Fathollahi-Fard AM, Dulebenets MA (2022) Supply chain disruption during the COVID-19 pandemic: Recognizing potential disruption management strategies. *Int J Disaster Risk Reduct.*75:102983.
- OECD (2020a).The Impact of the Coronavirus (COVID-19) Crisis on Development Finance. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-impact-of-the-coronavirus-covid-19-crisis-ondevelopment-finance-9de00b3b/>(8 Haziran 2023).
- OECD (2020b) *Developing Countries and Development Co-operation: What is at Stake?*<https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/developing-countries-and-development-cooperation-what-is-at-stake-50e97915/> (6 Nisan 2023)

- OECD (2022) International trade during the COVID-19 pandemic: Big shifts and uncertainty. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/international-trade-during-the-covid-19-pandemic-big-shifts-and-uncertainty-d1131663/>
- OECD (2023a) Quarterly GDP (indicator). doi: 10.1787/b86d1fc8-en. <https://data.oecd.org/gdp/quarterly-gdp.htm#indicator-chart> (01 Aralık 2022)
- OECD (2023b) Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/52570002-en. <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm> (01 Aralık 2022)
- OECD (2023c) Trade in goods (indicator). doi: 10.1787/1ea6b5ed-en. <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods.htm#indicator-chart> (1 Aralık 2022)
- OECD (2023d) Inflation (CPI) (indicator). doi: 10.1787/eee82e6e-en. <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm> (01 Aralık 2022)
- OECD (2023e) Industrial production (indicator). doi: 10.1787/39121c55-en. <https://data.oecd.org/industry/industrial-production.htm> (10 Şubat 2023)
- OECD (2023f) Narrow money (M1) (indicator). doi: 10.1787/7a23d68b-en. <https://data.oecd.org/money/narrow-money-m1.htm> (10 Şubat 2023)
- OECD-ILO (2020) *The Impact of the COVID-19 Pandemic on Jobs and Incomes in G20 Economies*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_756331.pdf (12 Nisan 2023).
- Our World in Data, <https://ourworldindata.org/coronavirus> (02 Aralık 2022)
- Pedroni P (1999) Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 61: 653-670.
- Pedroni P (2000) Fully modified OLS for heterogeneous cointegrated panels. *Advances in Econometrics* 15: 93-132.
- Pedroni P (2001) Purchasing power parity tests in cointegrated panels. *Review of Economics and Statistics* 83: 727-731.
- Pedroni P (2004) Panel cointegration: Asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP hypothesis. *Econometric Theory* 20: 597-625.
- Peng XE, Simpson-Bell C (2022) Assessing the impact of Business closures on COVID-19 outcomes. *IMF Working Paper*, WP/22/139.
- Phan TH, Jeong JY (2015) Vietnam trade balance and exchange rate: Evidence from panel data analysis. *Journal of Applied Economics and Business Research (JAEBR)* 5(4): 220-232.

- Qiu J, Shen B, Zhao M, Wang Z, Xie B, Xu YA (2020) Nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations. *Gen Psychiatr.* 33(2): e100213.
- Reinsdorf M (2020) *Data Disruption: The Impact of COVID-19 on Inflation Measurement*. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2020/11/10/data-disruption-the-impact-of-covid-19-on-inflation-measurement> (20 Nisan 2023).
- Seiler P (2020) Weighting bias and inflation in the time of COVID-19: Evidence from Swiss transaction data. *Swiss J Econ Stat.* 156(1):13.
- Soava G, Mehedintu A, Sterpu M, Grecu E (2021) The Impact of the COVID-19 pandemic on electricity consumption and economic growth in Romania. *Energies* 14: 2394.
- Su CW, Dai K, Ullah S, Andlib Z (2021) COVID-19 pandemic and unemployment dynamics in European economies. *Economic Research Ekonomska Istraživanja*: 1-13.
- Stiglitz J (2020) Conquering the great divide. *IMF- Finance & Development*. <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2020/09/COVID19-and-global-inequality-joseph-stiglitz>
- Swarna NR, Anjum I, Hamid NN, Rabbi GA, Islam T, Evana ET, Islam N, Rayhan MI, Morshed K, Miah ASMJ (2022) Understanding the impact of COVID-19 on the informal sector workers in Bangladesh. *PLoS One* 17(3): e0266014.
- Tisha TR (2021) Microeconomic impacts of COVID-19 pandemic: A Review analysis and policy recommendations. *Asian Microeconomic Review* 1(1): 33-38. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/110441/>
- Tudorache MD, Nae TM, Jianu I (2021) COVID-19 pandemic and its effect on the EU industry. *Journal of EU Research in Business* 2021(2021) <https://doi.org/10.5171/2021.545696>
- UN-OHRLS and LLDC (2021) Impact of Covid-19 and Responses in Landlocked Developing Countries. [impact_of_covid19_and_responses_in_lldc.pdf \(un.org\)](https://www.un.org/impact_of_covid19_and_responses_in_lldc.pdf) (12 Şubat 2023)
- UNCTAD (ty) COVID-19: *Measurement Issues and Assessments*. <https://sdgpulse.unctad.org/covid-19/> (15 Nisan 2023)
- WHO (ty) *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. <https://covid19.who.int/data> (8 Mayıs 2023)

- WHO (2021) COVID-19 and the social determinants of health and health equity: evidence brief. *World Health Organization*. ISBN 978-92-4-003838-7.
- World Bank (WB) (2022) Finance for an equitable recovery. *World Development Report*. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/e1e22749-80c3-50ea-b7e1-8bc332d0c2ff/content>
- Vidyaa CT, Prabheeshb KP (2020) Implications of COVID-19 pandemic on the global trade networks. *Emerging Markets Finance and Trade* 56(10): 2408–2421.
- Voituriez T, ve Chancel L (2021) Developing countries in times of COVID: Comparing inequality impacts and policy responses. *World Inequality Lab – Issue Brief* 2021/01.
- Yilmazkuday H (2020). Unequal unemployment effects of Covid-19 and monetary policy across US States. *Journal of Behavioral Economics for Policy* 4(COVID-19 Special Issue 3): 45-53.
- Zavras D (2022) Access to the COVID-19 vaccine. *Int J Environ Res Public Health* 19(17):11054.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Cansu ÖZGE

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

Doğum Yeri ve Tarihi:

EĞİTİM

DERECE	KURUM	MEZUNİYET
Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-İktisat	2014 – 2019
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-İktisat	2020 - 2023

İŞ DENEYİMLERİ

YIL	KURUM	GÖREV
2021	Enerjisa	Satış Danışmanı
2023	Ozcan Pamuk İth. Ihr.San.Ve Tic. Ltd. Sti.	Dökümantasyon ve Muhasebe Sorumlusu

YABANCI DİL: İNGİLİZCE